Sufinansira Evropska unija

SHINE

OBLIKOVANJE BUDUĆNOSTI EVROPE

ERASMUS-YOUTH-2024-CB-101183602

PRIRUČNIK ZA OBUKU O GRAĐANSKIM KOMPETENCIJAMA

Sufinansira Evropska unija

SHINE PRIRUČNIK ZA OBUKU O GRAĐANSKIM KOMPETENCIJAMA

DECEMBAR 2025.

Proizveli: FECE, KulturLife, EAAD,
UGNV, PIF, NOVI HORIZONT

Odricanje od odgovornosti: Finansirano sredstvima Evropske unije. Izneseni stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru/autorima i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Evropske komisije. Evropska unija niti nadležno tijelo koje dodjeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Sadržaj

01 — Uvod

02 — Aktivno građanstvo i demokratsko učešće

03 — Mediji i informacije u demokratiji

04 — Raznolikost, mir i održivi razvoj

05 — Zaključak

Uvod

Ovaj priručnik osnažuje omladinske radnike pristupačnim metodama za upoznavanje mladih s aktivnim građanskim učešćem u demokratskom društvu. Kroz angažirajuće igre uloga te metode koje potiču kritičko razmišljanje i rješavanje problema, polaznici razvijaju dublje razumijevanje demokratskih institucija, postaju svjesniji društvenih, političkih i okolišnih pitanja te uče kako ove vještine primijeniti u praktičnim situacijama.

Glavni cilj je izgradnja vještina za vođenje diskusija, poticanje dijaloga i aktivno doprinošenje demokratskim procesima. Time se jačaju društvena kohezija, mir i vrijednosti Evropske unije, a omladinski radnici se dodatno osposobljavaju za suočavanje s globalnim izazovima, uključujući klimatske promjene i nejednakost. Priručnik je usmjeren na razvoj liderskih vještina i njegovanje etičkih stavova prema društvenim pitanjima.

Zašto je ovaj priručnik razvijen?

Mladi imaju jedinstvene perspektive, iskustva i potrebe koje je nužno prepoznati i poštovati u svakom procesu donošenja odluka koji ih se tiče. Kako bi se mladima pružila adekvatna podrška, potrebno je stvarati sigurne, inkluzivne i osnažujuće prostore u kojima se osjećaju saslušano, uvaženo i sposobno utjecati na promjene. Podsticanje mladih da izraze svoja mišljenja doprinosi izgradnji njihovog samopouzdanja, kritičkog razmišljanja i aktivnog građanstva. Odrasli, edukatori i lideri u zajednici moraju aktivno slušati, pružati mentorstvo i osigurati da se glasovi mladih ne samo prihvataju, već i konkretno uvažavaju u praksi. Smislena participacija mladih nije samo pravo — ona je ključna komponenta izgradnje pravednijih, responzivnijih i demokratskijih društava.

Ovaj priručnik se bavi i moralnim izazovima s kojima se mladi suočavaju u svojim društvima. Njihovo sve veće uključivanje u aktivizam i inicijative u zajednici odražava snažnu želju za doprinosom pozitivnim promjenama. Međutim, pretvaranje ove svijesti u odgovorno i dugoročno građansko djelovanje zahtijeva smjernice, iskustvo i podržavajuća okruženja za učenje. Alati neformalnog i informalnog učenja (NFIL) nude fleksibilne, participativne i iskustvene metode koje pomažu mladima da razviju kritičko mišljenje, saradnju i komunikacijske vještine. Kroz NFIL, mladi se osnažuju da izraze svoje stavove, razumiju svoja prava i obaveze te postanu aktivni doprinosioci i lideri mišljenja u svojim zajednicama.

Dizajn ovog priručnika ima za cilj usmjeriti mlade ka tome da postanu lideri mišljenja i aktivni učesnici u demokratskim procesima. Uključene cjeline direktno su povezane s građanskim kompetencijama te unapređuju znanja i vještine neophodne za edukaciju mladih u tom pravcu. Na ovaj način, kroz ponudu ideja i metoda za razvoj ovih osobina i vještina, rad omladinskih radnika i trenera organizira se kao sveobuhvatan proces sticanja profesionalnih kompetencija.

Ovaj priručnik se oslanja na iskustva partnerskih organizacija iz šest zemalja i pruža vodič korak po korak za postajanje informiranim, odgovornim i angažiranim članom zajednice na lokalnom, nacionalnom ili globalnom nivou.
Kako je priručnik organiziran?

Priručnik je podijeljen u tri glavne tematske cjeline, od kojih je svaka podržana odgovarajućim epizodama podcasta. Teme obuhvataju aktivno građanstvo i demokratsko učešće, medije i informacije u demokratiji te raznolikost, mir i održivi razvoj.

Svaka tematska cjelina sadrži nekoliko alata za obuku, osmišljenih kao timski orijentirane igre uloga, koje razvijaju znanja i vještine povezane s datom temom. Svaki alat uključuje detaljne upute korak po korak za trenere, s jasno definiranim fazama pripreme, potrebnim materijalima i načinom provedbe. Za svaki alat predstavljeni su sljedeći elementi:

- ciljne vještine i pojmovi
- ciljevi
- potrebni materijali
- alati i izvori
- trajanje
- broj učesnika
- opis
- pitanja za refleksiju (debriefing)
- radni listovi

Aktivno građanstvo i demokratsko učešće

IU ovoj tematskoj cjelini predstavljeni su teorijski okvir i ključni pojmovi povezani s vrijednostima EU, ljudskim pravima i aktivnim sudjelovanjem u procesu donošenja odluka. Kroz igre uloga i interaktivne metode, učesnici obuke savladavaju najvažnije termine i njihovu primjenu. Odabrani alati pružaju praktične smjernice o ključnim elementima za izgradnju inkluzivnih, demokratskih i zajednica zasnovanih na pravima.

Različiti alati nude strategije i vježbe za poticanje smislene i respektabilne uključenosti u grupne i zajedničke odluke. Ova sekcija također predstavlja alate i digitalne platforme koje unapređuju građansko angažovanje, produbljuju znanje o demokratskim procesima i pomažu u stvaranju jednakih prilika i jačanju veza unutar zajednice.

1. Uključeni ili isključeni?: Razumijevanje učešća mladih kroz zone učenja

Ciljne vještine i pojmovi	• Emocionalna pismenost u vezi s učešćem, inkluzijom i priznanjem • Razumijevanje građanskih struktura i pristupa/isključenosti mladih • Građanski identitet i osnaživanje: prepoznavanje svog mjesta i glasa u javnom životu • Dijalog među vršnjacima i grupna empatija • Rješavanje problema vođeno od strane mladih i planiranje demokratskih aktivnosti
Ciljevi	• Povećati svijest o emocionalnim i strukturnim barijerama koje oblikuju iskustva mladih u demokratiji • Podržati mlade u prepoznavanju njihovog trenutnog odnosa prema građanskom i političkom životu • Zajednički razviti inkluzivne i praktične ideje za unapređenje smislenog učešća mladih • Poticati preuzimanje odgovornosti za lične i kolektivne akcije u školama, zajednicama ili građanskim prostorima
Potrebni materijali	Papiri za flipchart, markeri, samoljepljivi papirići u 3 različite boje (najmanje 3 po učesniku)
Alati i izvori	Dijagram Zona učenja, odštampan ili nacrtan dovoljno velik za grupnu interakciju (papir, flipchart ili bijela tabla)
Trajanje	60 minuta
Broj učesnika	Do 30 osoba, starosti 16+ godina
Radni list	Gdje sam ja? – Učešće mladih i Zone učenja, Naša Povelja o učešću mladih

Opis

Facilitator započinje kreiranjem emocionalno sigurnog prostora, podsjećajući učesnike da je dijeljenje iskustava dobrovoljno te potičući aktivno slušanje i međusobno poštovanje. Ova početna faza traje oko 10 minuta.

Korištenjem modela Komfor–Ishod–Panika, učesnici razmišljaju o svojim osjećajima u političkim prostorima. Na samoljepljivim papirićima bilježe kako se osjećaju u tim prostorima, jedan faktor koji je obeshrabrio njihovo učešće i jedan koji ga je podstakao. Papirići se postavljaju na zajednički zid i diskutiraju u grupi.

Zatim učesnici reflektuju situacije u kojima su se osjećali isključenim iz donošenja odluka i, u manjim grupama, identifikuju ključne prepreke učešću mladih, poput odraslog autoriteta (adultizam), tokenizma ili nedostatka pristupa. Diskusija se nastavlja fokusom na emocije povezane s građanskim angažmanom — da li ono donosi priznanje, sram, ili ravnodušnost — i čiji se glasovi smatraju validnim u političkim prostorima. Facilitator naglašava vezu između priznanja i smislenog učešća.

Na kraju, grupe razvijaju praktične strategije kako bi više mladih osjećalo sigurnost i uključenost u demokratski život. Njihovi prijedlozi mogu biti u obliku „Povelje o učešću mladih“ ili murala.

Pitanja za refleksiju (debriefing):

- Šta vas je danas najviše iznenadilo ili dirnulo?
- U kojoj zoni želite biti — i šta bi vam pomoglo da se tamo pomaknete ili ostanete?
- Kakvo priznanje vam je potrebno da biste se osjećali zaista uključeno u odluke?
- Kako mislite da se vaše iskustvo učešća danas promijenilo?
- Koji mali korak možemo preduzeti kao grupa ovog mjeseca — i koji korak biste vi mogli preduzeti sami?

Izvor: Razvijeno od strane EAAD-a u okviru SHINE projekta.

Radni list

Gdje sam ja? – Učešće mladih i Zone učenja

Ovaj alat pomaže vam da razmislite o tome kako se osjećate u građanskim, političkim ili prostorima za učešće. Temelji se na modelu učenja Komfor–Ishod–Panika. Koristite dijagram ispod da razmislite gdje se trenutno nalazite — i gdje želite biti.

ZONE UČENJA

- Zona komfora: „Ovo znam. Osjećam se sigurno, ali možda pasivno."
- Zona izazova: „Učim. Ovo me izaziva, ali mogu se nositi s tim."
- Zona panike: „Ovo je previše. Zatvaram se ili se povlačim."

Razmislite o sljedećem:
Gdje se danas nalazite kada je riječ o građanskim ili političkim prostorima?
Šta vam pomaže da se pomaknete iz Zone komfora u Zonu izazova?
Šta vas baca u Zonu panike — i kako to možemo izbjeći?
Označite sebe na dijagramu tačkom, emotikonom ili naljepnicom.

Radni list

Naša Povelja o učešću mladih

Ovaj obrazac pomaže vam da izrazite zajedničku viziju svoje grupe o smislenom učešću. Ispunite ponuđena polja pojedinačno ili u timu, i iskoristite ga za izradu grupnog murala, postera ili digitalne izjave.

🟢 Potrebno nam je:

_____
_____
_____

🔵 Mladi zaslužuju:

_____
_____
_____

🟣 Obavezujemo se da:

_____
_____
_____

(Opcionalno) Ispod dodajte svoje ime, potpis, crtež ili simbol kako biste predstavili svoju obavezu:

_____
_____
_____

2. Penjanje ka učešću: Moć mladih i demokratski prostor

Ciljne vještine i pojmovi	• Razumijevanje modela učešća mladih • Analiza nivoa utjecaja i donošenja odluka u građanskim kontekstima • Prepoznavanje tokenizma naspram smislenog učešća • Dizajniranje planova akcija i projekata građanskog angažmana • Primjena modela učešća za evaluaciju i unapređenje stvarnih scenarija • Strategijsko planiranje koraka ka osnaženijem učešću
Ciljevi	• Omogućiti učesnicima da kritički razumiju i primjenjuju modele učešća mladih, s fokusom na prepoznavanje i izazivanje tokenističkih praksi. • Osnažiti učesnike da osmisle i simuliraju smisleno građansko djelovanje. • Poticati samosvijest i refleksiju o ulozi mladih u participativnoj demokratiji, ohrabrujući učesnike da evaluiraju svoja građanska okruženja i identificiraju puteve ka inkluzivnijem i učinkovitijem angažmanu.
Potrebni materijali	Papir za flipchart ili veliki listovi za svaki tim (za planiranje projekata i prezentacije), markeri, olovke, samoljepljivi papirići, projektor ili odštampani poster Ljestvica učešća Opcionalno: odštampani obrasci za planiranje projekata (za timove koji preferiraju strukturirane formate)
Alati i izvori	Odštampani radni listovi Ljestvica učešća djece (mladih) R. Harta: PDF verzija „Hart's Ladder of Participation" (Roger Hart, 1992)
Trajanje	60–120 minuta
Broj učesnika	12–30 osoba, starosti 18+ godina
Radni list	Evaluacija učešća mladih korištenjem Ljestvice Radni list za planiranje građanske akcije mladih

Opis

Aktivnost je podijeljena u dva glavna dijela.

D**IO I**

1. **Zagrijavanje: Definisanje učešća (10 minuta)**

Učesnici se traže da opišu šta im učešće znači, a zatim se daju neki primjeri kako mladi mogu izraziti svoje mišljenje i biti saslušani (npr. školski savjet, volontiranje u zajednici, protesti, online kampanje). Ideje se potom bilježe na flipchartu.
Savjet za facilitator-a: Facilitator može preskočiti zagrijavanje ako je prethodno korištena aktivnost iz SHINE priručnika „Uključeni ili isključeni?: Razumijevanje učešća mladih kroz zone učenja".

2. **Uvođenje Ljestvice učešća (35 minuta, fleksibilno)**

Facilitator predstavlja ljestvicu koristeći RADNI LIST 1: Evaluacija učešća mladih korištenjem Ljestvice, objašnjavajući učesnicima da se ne radi o etiketiranju ljudi kao „dobrih" ili „loših", već o prepoznavanju nivoa moći mladih u procesu donošenja odluka. Za svaki stepenik, facilitator daje stvarni ili realističan primjer uključivanja mladih u zajednici ili školskom kontekstu. To su kratki opisi (npr. „Školski savjet daje povratnu informaciju direktoru, ali odluke su već donijete" ili „Mladi kreiraju peticiju, prikupljaju potpise i gradsko vijeće mijenja politiku"). Naglasak je na povezivanju stepenika sa stvarnim dinamikama moći.

3. **Analiza u malim grupama (15–20 minuta)**

Facilitator dijeli učesnike u male grupe i daje svakoj grupi tri kratka scenarija iz stvarnog života (odštampana na karticama ili listovima) koja opisuju učešće mladih u različitim okruženjima, poput škola, omladinskih centara i lokalne samouprave. Scenariji trebaju uključivati kombinaciju tokenizma, partnerstva i stvarnih inicijativa koje vode mladi.

Zadatak za svaku grupu:

- Pročitati i diskutovati o tri scenarija.
- Za svaki scenarij, identificirati koji stepenik ljestvice najviše odgovara i objasniti zašto (koje dinamike moći su prisutne? Ko donosi odluke? Je li utjecaj simboličan ili stvaran?).
- Na kraju, postaviti pitanje: „Šta bi se moralo promijeniti u ovom scenariju da mladi mogu napredovati na ljestvici?" Ovo potiče strateško razmišljanje o tome kako zahtijevati ili osmisliti učinkovitije učešće.

DIO II

4. **Simulacija građanskog projekta (60 minuta)**

Grupa se dijeli u timove od 4 do 6 osoba. Svaki tim ima zadatak identificirati problem u zajednici ili školi koji ih zanima i razviti konkretan plan akcije za njegovo rješavanje. Ovaj dio treba posmatrati kao imuliranu simulaciju, gdje polaznici „praktično rade građanske aktivnosti" u sigurnom okruženju.
Svaka grupa dobiva RADNI LIST 2: Plan građanske akcije mladih kako bi kreirala svoj plan i obradila problem. Cilj je da svaki tim proizvede opipljiv pregled projekta koji bi mogli stvarno provesti u stvarnom životu, čime se vježbaju vještine rješavanja problema u stvarnom svijetu.

5. **Priprema za prezentaciju (5 minuta)**

Kada su planovi izrađeni, svaki tim sažima svoju ideju u kratak pitch ili rezime. Mogu pripremiti poster ili nekoliko ključnih tačaka za izlaganje. Ovo oponaša situaciju u kojoj bi trebali zagovarati svoj projekt — važna građanska vještina.

6. **Grupne prezentacije (15 minuta)**

Svaki tim ima priliku podijeliti svoj plan akcije s cijelom grupom. Kako bi prezentacija bila zanimljiva, okvirite je kao mini „građanski pitch" sesiju. Na primjer, zamislite da pitchaju pred panelom zajednice ili komisijom za omladinske grantove. Dajte svakom timu 3 minute za prezentaciju ideje (stil Elevator Pitch potiče ih da budu sažeti i uvjerljivi).

Pitanja za refleksiju (debriefing) :

- Šta ste naučili o zajedničkom radu na stvaranju promjena?
- Koja je bila svrha ljestvice koju smo koristili? Kako nam pomaže da razumijemo učešće mladih?
- Koji nivo ljestvice mislite da je vaš projekt dosegao — i zašto?
- Šta vas je iznenadilo u vezi s tim kako učešće funkcioniše u stvarnom životu u poređenju s načinom na koji se obično o njemu govori?
- Postoji li previše učešća — ili pogrešan tip učešća?
- Može li ljestvica postati alat za kontrolu mladih, umjesto za njihovo osnaživanje?

Izvor: Razvijeno od strane EAAD-a u okviru SHINE projekta.

Radni list

Evaluacija učešća mladih korištenjem Ljestvice

Razumijevanje Ljestvice učešća (Prilagođeno prema Hart/Arnstein)

Ovaj model pomaže vam da procijenite koliko je učešće mladih smisleno ili površno u bilo kojoj situaciji. Svaki „stepenik“ predstavlja nivo moći i utjecaja mladih:

NIVO	**OPIS**
1. Manipulacija	Mladi se koriste za podršku nekoj svrsi na obmanjujući način. Nema stvarnog razumijevanja niti osnaženosti.
2.Ukrasna funkcija	Mladi su prisutni, možda čak i vidljivi, ali njihova uloga je isključivo simbolična.
3. Tokenizam	Izgleda da mladima daje se glas, ali imaju malo ili nimalo izbora u načinu na koji učestvuju.
4. Dodeljeno, ali informisano	Odrasli dodjeljuju uloge mladima, ali mladi razumiju i slažu se sa svrhom.
5. Konsultovani i informisani	Mladi daju svoj doprinos i njih se sluša, ali odluke i dalje donose odrasli.
6. Inicirano od strane odraslih, odluke dijeljene	Odrasli vode, ali mladi dijele moć donošenja odluka.
7. Inicirano i vođeno od strane mladih	Mladi sami iniciraju i vode projekte.
8. Inicirano od strane mladih, u saradnji s odraslima	Mladi iniciraju i dijele vođenje s odraslima kao jednaki partneri.

Grupni zadatak
Korak 1: Pročitajte svaku od sljedećih 6 scenarija.
Korak 2: Za svaki, diskutujte i odlučite:

- Koji stepenik ljestvice najbolje odgovara?
- Zašto ste odabrali taj stepenik (pogledajte ko ima moć i donosi odluke)?
- Kako bi se mogao pomaknuti na viši stepenik?

Koristite tabelu ispod za vođenje diskusije.

Scenariji za analizu
Scenarij A – „Dan čišćenja škole“
Direktor škole najavljuje Dan čišćenja. Učenici su obavezni prisustvovati. Neki su izabrani da se pojave na fotografijama sa gradskim službenicima. Nije tražen nikakav doprinos učenika unaprijed.

Scenarij B – „Anketa o omladinskoj kulturi“
Lokalni omladinski ured traži od tinejdžera da popune anketu o kulturnim aktivnostima. Rezultati se prikupljaju, ali se ne dijeli povratna informacija i ne preduzimaju se nikakve akcije.

Scenarij C – „Takmičenje za poster o klimatskim promjenama“
Učenici su pozvani da pošalju postere o klimatskim promjenama. Najbolji posteri se izlažu u gradskoj vijećnici. Nisu planirane nikakve naredne akcije i učenici nisu uključeni u planiranje događaja.

Scenarij D – „Studentski odbor za hranu u kantini“
Grupa učenika je odabrana da se pridruži odboru za hranu. Sastaju se mjesečno sa osobljem, predlažu promjene u meniju, i neki prijedlozi se zapravo implementiraju.

Scenarij E – „Omladinska klimatska skupština“
Grupa koju vode mladi organizira forum o klimatskim promjenama. Oni postavljaju dnevni red, pozivaju stručnjake i predstavljaju svoje zahtjeve donosiocima odluka. Gradonačelnik pristaje da zajedno s njima organizuje naredni događaj.

Scenarij F – „Projekat mentalnog zdravlja pod NGO-om“
NGO osmišljava projekat za mentalno zdravlje mladih i poziva učenike da pomognu u njegovoj promociji. Učenici su informisani o svojim zadacima, ali ne učestvuju u planiranju ili donošenju odluka**.**

Scenarij	Stepenik (1–8)	Zašto? (Kratko objašnjenje)	Kako poboljšati / pomaknuti na viši stepenik?

Radni list

Radni list za plan građanske akcije mladih
Ovaj radni list pomoći će vašem timu da isplanira građanski projekt koji se bavi stvarnim problemom u vašoj zajednici ili školi. Jasno popunite svaki dio. Budite spremni da na kraju predstavite svoju ideju.

Naziv projekta	Nazovite svoj projekat
Problem	U čemu je problem? Zašto je to važno?
Cilj	Koju promjenu želite postići?
Predloženo rješenje	Opišite svoju ideju ili pristup
Ključni koraci	Koje su glavne akcije koje ćete preduzeti?
Zainteresovane strane	Ko treba biti uključen?
Potrebni resursi	Koji su materijali, ljudi, alati ili sredstva potrebni?
Učešće mladih	Kako će mladi ljudi biti smisleno uključeni?
Izazovi i rizici	Koje poteškoće mogu nastati? Kako ih možete riješiti?
Prezentacijske tačke	Koje ključne tačke ćete predstavljati?
Članovi tima	Imena i uloge svakog člana tima

3. „MI“ e-građani!

Ciljane vještine i koncepti	• E-učešće i e-uprava • Digitalne vještine • Vještine rješavanja problema i analitičke vještine • Aktivno građanstvo
Ciljevi	• Olakšati i unaprijediti učešće građana u procesima vezanim za vladu putem e-učešća. • Iskoristiti digitalne vještine i e-alate kako bi učešće bilo pristupačnije, efikasnije i inkluzivnije.
Potrebni materijali	Flipchart, markeri u boji, A4 listovi
Alati, izvori	Odštampane tri karte za igranje uloga
Trajanje	60 minuta
Broj učesnika	20-30 ljudi u dvije grupe, uzrasta 16-30 godina
Radni list	Tri karte za igranje uloga

Opis

Facilitator nasumično dijeli učesnike u dvije grupe: E-Građani i E-Uprava i bira jednu oblast s kojom će raditi (na osnovu tema obuke).

Oblasti politike uključuju urbano planiranje i razvoj, politiku zaštite okoliša i klime, zdravstvo, obrazovanje, transport, poljoprivredu, mlade, e-Upravu i javno budžetiranje te socijalne politike.

Grupe dobijaju tri kartice za igranje uloga i, ovisno o svojoj ulozi (E-Građani ili E-Uprava), imaju 20 minuta da navedu svoje akcije. Na primjer, grupa E-Građani piše svoje zahtjeve u vezi s e-informacijama, e-konsultacijama i e-donošenjem odluka; a E-Uprava navodi svoje planirane akcije u tri oblasti koje se odnose na odabranu oblast politike.

ANakon što završe svoje zadatke, svaka grupa dodjeljuje govornika i sastaje se kako bi pronašli zajednički jezik između zahtjeva e-građana i akcija koje planira e-vlada. Diskusija se nastavlja sve dok dvije grupe ne postignu dogovor.

Savjeti za facilitatora: U zavisnosti od veličine grupe, facilitator može podijeliti učesnike u dvije grupe koje rade na jednoj oblasti ili u četiri grupe koje rade na dvije oblasti.

Pitanja za diskusiju (debriefing):

- Je li bilo teško pretpostaviti koje su glavne funkcije Vlade i građana?
- Je li bilo teško osmisliti instrumente za e-participaciju prilikom identifikacije automobila za igranje uloga?
- U kojoj mjeri ste razumjeli koncept e-participacije?

Izvor: Razvijeno od strane FECE-a u kontekstu projekta SHINE.

Radni list

Tri karte za igranje uloga

E-informacije: *Pristup vladinim podacima i informacijama o politici*	**Posebne uloge:** Vlada: Informiranje građana i poboljšanje transparentnosti Građani: Primanje informacija (pasivna uloga) **Karakteristike:** Vladine web stranice s otvorenim podacima (npr. zakoni, izvještaji, budžeti). Online baze podataka zakonodavstva, javnih usluga i dokumenata o politici Prijenos uživo parlamentarnih debata i javnih sastanaka
E-Konsultacije: *Dvosmjerna komunikacija između građana i vlade*	**Posebne uloge:** Vlada: Pasivna uloga u prikupljanju mišljenja od građana prije ili tokom razvoja politika Građani: Aktivni učesnici (davanje mišljenja, povratnih informacija i preporuka). **Karakteristike:** Online ankete i obrasci za povratne informacije o predloženim politikama ili zakonima Online forumi za diskusiju, fokus grupe, okrugli stolovi koje moderiraju javne institucije Online platforme za nacrte zakona i prijedloge građana
E-Donošenje odluka: *Direktno učešće u procesima donošenja politika i odlučivanja*	**Posebne uloge:** Vlada: Omogućava građanima da utiču na odluke ili ih donose Građani: Donosioci odluka ili su-kreatori **Karakteristike:** E-glasanje i online referendumi Digitalne platforme za predlaganje i glasanje o područjima politike Platforme za participativno budžetiranje

4. Stablo vrijednosti EU

Ciljane vještine i koncepti	• Vrijednosti EU i institucije EU • Historija i dostignuća Evropske unije
Ciljevi	• Upoznavanje mladih s vrijednostima EU • Upoznavanje s ugovorima i zakonodavstvom EU • Dublje razumijevanje načina na koji EU funkcioniše
Potrebni materijali	Flipchart, markeri u boji
Alati, izvori	Odštampano drvo vrijednosti EU
Trajanje	30-60 minuta
Broj učesnika	20-30 osoba, starosti 18-30 godina
Radni list	Stablo vrijednosti EU

Opis

Ova aktivnost je podijeljena u tri dijela.

DIO I
Voditelj započinje sesiju zanimljivim eksperimentom, izazivajući učesnike da navedu godinu osnivanja Evropske unije. Kada neko tačno odgovori (1951.), voditelj pobuđuje znatiželju pitanjem da li neko zna ko su Jean Monnet i Robert Schuman. Ako ne, voditelj ukratko otkriva njihov značaj.

Zatim, voditelj kaže učesnicima da zamisle da tokom jedne od sjednica Evropske ekonomske zajednice (kasnije Evropske unije), Monnet i Schuman zaspu i probude se u današnje vrijeme. Voditelj zatim pita učesnike šta su osnivači EU (Monnet i Schuman) pronašli o dostignućima i simbolima EU.

Lista simbola:

Zastava EU
Moto EU: Ujedinjeni u različitosti
Vlastita valuta - EURO
Vlastita himna: Oda radosti
Vlastiti praznik - Dan Evrope (9. maj)
Vlastite institucije, uključujući Evropsku centralnu banku
Vlastiti sud - Evropski sud pravde
Nobelova nagrada za mir za 2012. godinu

DIO II
Voditelj traži od učesnika da razmisle o vrijednostima EU i navedu ih na flipčartu. Učesnici zatim odaberu jednu vrijednost kako bi kreirali svoje jedinstveno stablo vrijednosti EU.

Učesnici moraju kreirati "Stablo vrijednosti EU" koje predstavlja vrijednost koja promovira nediskriminirajuće i inkluzivno društvo.

DIO III:
Svaki učesnik dijeli zašto je odabrao svoju vrijednost i šta ona za njega znači. Na kraju, voditelj vodi živu diskusiju o tome koju vrijednost EU grupa najviše cijeni i zašto.

Pitanja za diskusiju (debriefing):

- Je li bilo teško razumjeti eksperiment?
- Je li bilo teško smisliti simbole EU?
- Kako mislite da vrijednosti EU utiču na vaš svakodnevni život?

Izvor: Razvio FECE u kontekstu projekta SHINE.

Radni list

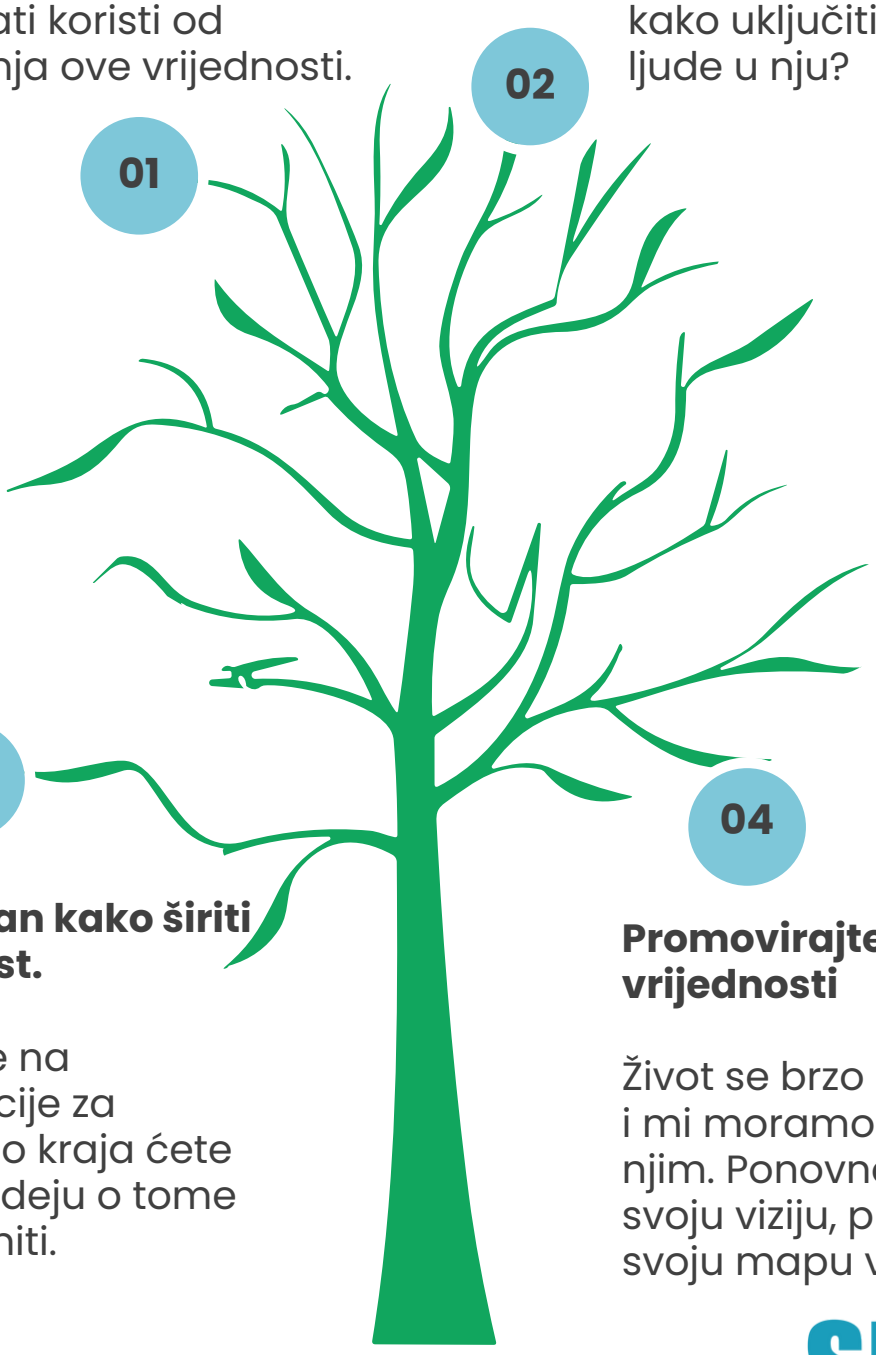
DRVO VRIJEDNOSTI EU
Koja vrijednost EU je vaše drvo?

Utvrdite zašto je ova vrijednost važna za društvo.

Procjenjujući odabranu vrijednost, objasnite kako će društvo imati koristi od promovisanja ove vrijednosti.

Kako mogu zastupati ovu vrijednost?

Razmislite kako podržati i promovirati tu vrijednost; kako uključiti druge mlade ljude u nju?

Napravite plan kako širiti ovu vrijednost.

Fokusirajte se na konkretne akcije za budućnost. Do kraja ćete imati jasniju ideju o tome šta treba učiniti.

Promovirajte svoje vrijednosti

Život se brzo mijenja, pa se i mi moramo mijenjati s njim. Ponovno razmotrite svoju viziju, pregledajte svoju mapu vrijednosti.

5. Advokatska kancelarija za ljudska prava

Ciljane vještine i koncepti	• Opšta ljudska prava • Kršenje ljudskih prava • Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) i zakonodavstvo
Ciljevi	• Pružiti znanje o općim ljudskim pravima • Upoznati učesnike sa stvarnim slučajevima iz Evropske konvencije o ljudskim pravima i Evropske povelje o osnovnim pravima • Podići analitičke, istraživačke i pregovaračke vještine • Razviti vještine kritičkog pregleda informacija i njihovog povezivanja sa svakodnevnim iskustvom • Podsticati osjećaje odgovornosti, empatije, pravde i jednakosti
Potrebni materijali	Papiri za flipchart, papiri A4 formata, olovke i markeri
Alati, izvori	Štampani sudski slučajevi Evropskog suda za ljudska prava
Trajanje	60 minutea
Broj učesnika	20-30 osoba, starosti 18+ godina
Radni list	Sudski slučajevi Evropskog suda za ljudska prava

Opis

Učesnici su podijeljeni u tri grupe, koje predstavljaju tri glavna aktera u pravnom slučaju pred Evropskim sudom za ljudska prava (ESLJP):

1. **Podnosilac zahtjeva**: Pojedinci, grupe pojedinaca ili pravni subjekti (kao što su kompanije ili nevladine organizacije) koji tvrde da su žrtve kršenja prava utvrđenih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Uloga: Pokrenuti slučaj podnošenjem zahtjeva protiv države.

2. **Država tužena:** Država članica Vijeća Evrope navodno je prekršila prava podnosioca zahtjeva prema Konvenciji. Uloga: Brani se od navoda, odgovara na zahtjev i učestvuje u postupku.

3. **ESLJP:** Međunarodni sud sa sjedištem u Strazburu, sastavljen od sudija iz svake države članice Vijeća Evrope. Uloga: Ispituje zahtjev, razmatra prihvatljivost i meritum, te donosi obavezujuću presudu.

Zatim, svaka grupa mora pronaći osnove (putem online istraživanja) na kojima će zasnovati svoj slučaj iz tri slučaja u materijalima.

*Raspravljat će se o stvarnom slučaju Evropskog suda za ljudska prava. Evropski sud za ljudska prava je međunarodni sud osnovan 1959. godine. On odlučuje o pojedinačnim ili državnim zahtjevima u kojima se tvrdi o kršenju građanskih i političkih prava utvrđenih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Od 1998. godine zasjeda kao sud sa punim radnim vremenom, a pojedinci mu se mogu direktno obratiti.

Svaka grupa će imati 30 minuta da pripremi svoj stav, a zatim će se sve tri grupe sastati u sudnici. Na osnovu svoje individualne perspektive, svaka grupa mora definirati:
Tužbu
Presudu Evropskog suda za ljudska prava
Prekršeni član(ovi)
Značaj slučaja

Tužba, presuda Evropskog suda za ljudska prava i prekršeni članovi moraju biti napisani na flipchart papiru i predstavljeni u sudnici.

Sjednica (ili saslušanje) pred Evropskim sudom za ljudska prava (ESLJP) je formalna faza u slučaju u kojoj se glavni akteri - podnosilac(i) zahtjeva, tužena država i Sud - sastaju, obično u usmenom postupku. Ovo je rijetko i obično se događa samo u složenim ili značajnim slučajevima, jer se većina slučajeva odlučuje na osnovu pisanih podnesaka.

Evo kako se odvija tipična sjednica kada su uključene sve tri ključne strane:

1. Uvodno saslušanje: Jedan od učesnika koji predstavlja grupu ESLJP-a nominuje se za predsjednika Vijeća (jedan od sudija) i otvara sjednicu.
Objavljuje se sastav Suda (ostali učesnici iz grupe ESLJP-a).
Predmet slučaja se ukratko predstavlja.

2. Podnesci podnosioca zahtjeva
Podnosilac zahtjeva i/ili njegov pravni zastupnik (često advokat) iznosi svoje argumente (grupa koja predstavlja tuženog).

- Grupa koja predstavlja tuženog objašnjava činjenice slučaja, prava prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, za koja smatraju da su prekršena.

- Zašto radnje ili propusti države predstavljaju kršenje. Grupa koja zastupa tuženog treba iznijeti svoj zahtjev, prava koja su prekršena (u članovima) i dostaviti dokaze, zajedno s prethodnom sudskom praksom i širim implikacijama (značajem) slučaja.

3.Podnesci tužene države: Vladin agent (službeni predstavnik države, često iz Ministarstva pravde ili vanjskih poslova) iznosi svoju odbranu.

Grupa koja zastupa Vladu tvrdi:
Da nije bilo kršenja Konvencije
Da su činjenice osporene ili pogrešno shvaćene
Da je država djelovala u okviru svoje diskrecije
Da domaći pravni lijekovi nisu iscrpljeni (ako je relevantno).

4. Pitanja sudija (grupa ESLJP)
Sudije mogu postavljati pitanja objema stranama o:
Pravnim pitanjima
Činjeničnim sporovima
Opsegu uključenih prava iz Konvencije
Domaćem pravnom okviru

Obje strane (tuženi i Vlada) moraju direktno odgovoriti na ove upite.

5. Odgovor i pobijanje
Obje strane mogu ukratko odgovoriti na međusobne podneske.
Podnosilac zahtjeva može pobiti argumente vlade.
Država može ponuditi pojašnjenje ili protuargumente.

6. Zatvaranje saslušanja:
Grupa koja predstavlja Evropski sud za ljudska prava ima 15 minuta da donese odluku.

Pitanja za diskusiju (debriefing):

- Je li bilo teško pronaći najprikladnije članove za odbranu optuženog i člana/ članova koji su prekršeni?
- Koliko ste dobro bili upoznati s Evropskom konvencijom o ljudskim pravima?
- Je li bilo teško formulirati svoj zahtjev (ovisno o svakoj od tri grupe)?

Izvor: Razvijeno od strane FECE-a u kontekstu projekta SHINE.

Radni list

Sudski slučajevi Evropskog suda za ljudska prava

Slučaj 1: E.S. protiv Austrije

Slučaj E.S. protiv Austrije uključivao je Elisabeth Sabaditsch-Wolff, Austrijanku koju su austrijski sudovi osudili zbog javnog omalovažavanja vjerskih doktrina nakon što je islamskog proroka Muhameda opisala kao pedofila tokom seminara koje je održala 2009. godine. Podnositeljica zahtjeva, E.S., osuđena je od strane austrijskih sudova zbog omalovažavanja vjerskih doktrina nakon što je tokom seminara davala komentare o proroku Muhamedu, konkretno implicirajući da je on pedofil. Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) je na kraju potvrdio austrijsku presudu, utvrdivši da je miješanje u slobodu izražavanja E.S. bilo opravdano radi zaštite vjerskog mira i prava vjernika.

Ko je u pravu u ovom slučaju?

Slučaj 2: Verein KlimaSeniorinnen Schweiz protiv Švicarske

Slučaj Verein KlimaSeniorinnen Schweiz protiv Švicarske (2024) je prekretnička presuda Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) u vezi s klimatskim promjenama i ljudskim pravima. Švicarsko udruženje KlimaSeniorinnen, koje uglavnom predstavlja starije žene, pokrenulo je slučaj nakon što je iscrpilo sva nacionalna pravna sredstva, tvrdeći da neadekvatne švicarske klimatske politike krše njihova prava.

Koja su prava prekršena?

Slučaj 3: Refah Partisi protiv Turske

Slučaj Refah Partisi (Stranka blagostanja) i drugi protiv Turske uključivao je raspuštanje Refah Partisi (Stranke blagostanja) od strane turskog Ustavnog suda. Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) je na kraju presudio da raspuštanje nije prekršilo koji član? ESLJP je utvrdio da su aktivnosti i izjave stranke, uključujući one koje se zalažu za primjenu šerijatskog prava i potencijalno korištenje nasilja, nespojive s konceptom demokratskog društva.

Ko je ovdje u pravu?

6. Budućnost u kojoj svi želimo živjeti

Ciljane vještine i koncepti	• Kritičko i kreativno razmišljanje • Optimizam i nada • Razmišljanje zasnovano na rješenjima i razmišljanje usmjereno ka budućnosti • Otpornost i rješavanje problema • Kreiranje medija i pripovijedanje
Ciljevi	• "Ohrabriti učesnike da usvoje pozitivan, na rješenjima zasnovan pogled na trenutne globalne probleme. • Razviti maštovite, utopijske vizije budućnosti utemeljene na vrijednostima učesnika, s fokusom na rodnu ravnopravnost i jednak tretman svih. • Vježbati artikuliranje ovih vizija kroz zajedničko pripovijedanje. • Povećati emocionalnu otpornost istraživanjem alternativnih pristupa krizi i neizvjesnosti. • Promovirati građanski angažman kroz refleksivnu evaluaciju i razmišljanje usmjereno na budućnost. • Organizirati praktičnije orijentirane sesije praćenja koje se mogu povezati s temama i idejama koje su učesnici razvili u ovoj sesiji."
Potrebni materijali	Markeri, papir za flipchart (3-4 po grupi), olovke Stolovi ili fleksibilni radni prostori (1 na 3-5 učesnika) Uređaji za video/audio snimanje (opciono)
Trajanje	3 sata (uključujući pauze i snimanje)
Broj učesnika	Fleksibilno; preporučeni minimum 4 učesnika, 1 facilitator na 10-15 učesnika; mladi stariji od 16 godina

Opis

Ovaj pristup podstiče učesnike da zamisle budućnost definisanu jednakošću i inkluzijom. Može se prilagoditi kako bi se ponudili različiti nivoi smjernica o specifičnim temama. Osnovni cilj je osnažiti učesnike da kreiraju vlastite vizije, podstičući svrhu i smjer za buduće sesije.

Uvod (10-15 minuta)

Voditelj skicira ciljeve i strukturu vježbe. Da bi se sačuvao element vremenskog skoka, voditelj se treba fokusirati na detaljno opisivanje trenutnih izazova u oblasti jednakosti.

Učesnici se zatim dijele u grupe od 3 do 5 članova. Grupe bi trebale biti dovoljno velike za kratke prezentacije, ali i dovoljno male da osiguraju aktivno učešće svih članova.

Dio 1 – Naš život, ovdje i sada (45 minuta)
Voditelj traži od grupa da identificiraju izazove za jednakost u kućnom životu, poslovnom životu i popularnoj kulturi. Grupe bi trebale navesti trenutni status quo i izazove za rodnu ravnopravnost u svakom području (25 minuta). Učesnici se podstiču da prikupe širok spektar izazova; nema pogrešnih odgovora.

Savjet: Kratka (5-minutna) individualna sesija brainstorminga prije grupnih diskusija često daje širi spektar odgovora, iako može usporiti proces. Ovaj korak je dio ukupnog zadatka identifikacije. Voditelj daje papir A4 formata za bilježenje.

Zatim, grupe produbljuju svoju analizu detaljnim opisivanjem identificiranih izazova (20 minuta). Ovaj korak ima za cilj da razjasni i učini svaki izazov konkretnijim. Facilitator po potrebi daje papir A4 formata.

Pauza (10–15 minuta)

Drugi dio – Život u budućnosti (90 minuta)
Uvod u vremensku diverziju: „Zamislite svijet za 30 godina u kojem su današnji problemi riješeni – Dobrodošli u utopiju!“

Facilitator ukratko predstavlja misaoni eksperiment vremenskog skoka. Vremenski okvir od 30 godina odabran je kako bi se omogućile značajne promjene, a da se pritom ostane unutar životnog vijeka učesnika.

Grupe imaju zadatak da što detaljnije opišu svoj utopijski, jednaki i inkluzivni svijet (30 minuta). U ovoj fazi, učesnici ostaju u svojim prethodnim grupama, koristeći svoje postojeće definicije i misli o izazovima kako bi informirali svoje ideje o tome kako ih riješiti u budućnosti. Ovaj zadatak nema unaprijed definiran ishod, osim bilješki o budućnosti koju zamišljaju, što će biti istraženo u sljedećem zadatku.

Facilitator treba ponoviti da se učesnici ne bi trebali fokusirati na najvjerovatnije scenarije, već na najbolje moguće koje mogu zamisliti. Pitanje nije da li su izazovi jednakosti prevaziđeni, već kako. Za rješenja, fokus bi također trebao biti na najboljim mogućim, a ne na najvjerovatnijim. Facilitator dijeli A4 papir za bilježenje po potrebi.

Zatim, grupe bi trebale kreirati i snimiti kratki (2-5 minuta) segment vijesti o budućnosti (60 minuta).

Alternativno, mogu kreirati naslovnu stranicu novina s naslovima, najavama i oglasima iz svijeta budućnosti koji ste kreirali (30 minuta). Facilitator dijeli jedan list flipchart papira po grupi za ovaj zadatak. Ovdje učesnici uzimaju svoje prethodne teorijske ideje o izazovima i rješenjima i kreativno ih preoblikuju. To im daje priliku da pokažu svoj dosadašnji rad i budu kreativni nakon uglavnom teorijskih vježbi.

Dio 3 – Izložba budućnosti (30 minuta)
Facilitator traži od grupa da predstave svoje segmente vijesti ili naslovne stranice na plenarnoj sjednici. Svaka grupa prvo predstavlja utopijsku budućnost koju su razvili i svoje misli koje stoje iza nje, a zatim grupi prikazuje filmove ili naslovne stranice.
Evaluacija i refleksija grupe

Glavni zadatak facilitatora ovdje je da poveže ovu sesiju s prethodnim i budućim sesijama događaja, istaknu važnost utopija i pozitivnih ideja za budućnost i započnu proces pronalaženja načina za postizanje te idealizirane budućnosti u sljedećim sesijama.

Pitanja za diskusiju (debriefing):

- Osjećate li se bliže razumijevanju i stvaranju promjena prema rodnoj ravnopravnosti?
- Osjećate li se optimistično ili pesimistično u pogledu budućnosti s istinskom rodnom ravnopravnošću?
- Kako se osjećate u vezi s kombinovanjem svojih utopijskih ideja s vizijama drugih? Mislite li da je zajednička utopija moguća?
- Kako je čin zamišljanja bolje budućnosti utjecao na to kako gledate na današnje probleme?
- Koja rješenja su vam se činila realističnima ili inspirativnima?
- Kada se vratite kući nakon ovog događaja, kako ćete se kretati prema utopiji? Možete li identificirati akciju koja povezuje vašu domaću stvarnost s utopijom koju ste ovdje zamislili?

Izvor: Razvijeno od strane KulturLIfe u kontekstu projekta SHINE.

Mediji i informacije u demokratiji

Ovaj odjeljak se fokusira na medije u demokratskim društvima, pružajući alate za podizanje znanja i vještina za privlačenje pažnje publike identificiranjem informacijskih potreba i otkrivanjem odgovarajućih izvora informacija. Posebna pažnja posvećena je razumijevanju kojim izvorima informacija ljudi vjeruju i kako iskoristiti to znanje.

Današnje digitalno doba zahtijeva ne samo razumijevanje prava i odgovornosti unutar demokratskog društva, već i kritičko angažovanje s medijima i informacijama. U demokratskim sistemima, mediji imaju vitalnu ulogu u informiranju javnosti, pozivanju vlasti na odgovornost i omogućavanju građanskog učešća. Međutim, s porastom lažnih vijesti, dezinformacija i govora mržnje, građani moraju razviti vještine za prepoznavanje vjerodostojnih izvora, osporavanje diskriminirajućih narativa i podržavanje inkluzivnih vrijednosti. Ove kompetencije osnažuju pojedince da smisleno doprinesu demokratskom životu, istovremeno promovirajući informiraniji, poštovaniji i pravedniji javni diskurs.

7. Medijski odraz: Vidjeti sebe u vijestima

Ciljane vještine i koncepti	• Kritička medijska pismenost • Svijest o reprezentaciji • Refleksija identiteta • Građanski angažman putem medija
Ciljevi	• "Da se pomogne učesnicima da kritički procijene kako mediji predstavljaju ili pogrešno predstavljaju različite zajednice, posebno u vezi s faktorima identiteta (spol, rasa, invaliditet, klasa itd.) • Da se promovira samosvijest o tome kako mediji utiču na identitet i pripadnost • Da se učesnicima osiguraju alati za prepoznavanje medijske pristranosti i zajedničko stvaranje inkluzivnih narativa
Potrebni materijali	Projektor i platno, Ljepljivi papirići i markeri, veliki listovi papira ili digitalne bijele ploče (Jamboard, Miro) Mobilni telefoni ili tableti (pristup internetu) Alati za snimanje videa/audio zapisa (opciono)
Alati, izvori	Štampani novinski članci i naslovi (pozitivni i problematični prikazi) Reprezentacija u štampanim medijima
Trajanje	75 minuta
Broj učesnika	12-30 osoba, starosti 16-26 godina
Radni list	Medijska zastupljenost

Opis

Korak 1: Razbijanje leda - "Spuštanje stereotipa" (10 minuta)
Voditelj dijeli male papiriće i traži od učesnika da anonimno zapišu jedan stereotip koji su vidjeli u medijima (vezan za godine, spol, etničku pripadnost itd.). Papirići se skupljaju, miješaju i čitaju naglas. Podsjetite učesnike da se angažuju s empatijom i poštovanjem kako bi osigurali sigurno i inkluzivno okruženje.

Voditelj potiče grupnu refleksiju:
Zašto ovi stereotipi opstaju u medijima?

- Ko ima koristi ili pati od njih?

Ovo pomaže u iznošenju zajedničkih iskustava i nježnom predstavljanju medijske pristranosti.

Korak 2: Galerija medijske refleksije (25 minuta)
Priprema (prije sesije): Facilitator priprema 6-10 primjera štampanih medija koji prikazuju mlade iz različitih zajednica i pozitivno i negativno.

Grupni zadatak: Učesnici su podijeljeni u grupe od 3 do 4 osobe. Svaka grupa dobija:
2-3 medijska uzorka
Materijal: List za refleksiju o medijskoj reprezentaciji

Facilitator ih upućuje da:
Analiziraju prikaz identitetskih grupa.
Procijene ton i reprezentaciju (pozitivnu/negativnu/stereotipnu).
Napišu natpise ili medijske kritike koje će prikazati uz uzorke.

Grupe zatim predstavljaju svoju analizu i dodaju svoje uzorke na zajednički "Zid medijske galerije".

Korak 3: Mapiranje reprezentacije i grupna diskusija (20 minuta)
Svaka grupa dobija kategoriju identiteta (npr. romska omladina, djevojke u STEM-u, LGBTQ+ omladina). Oni razmišljaju o pitanjima poput:
Kako se ova grupa obično prikazuje u glavnim medijima?
Da li su prikazani kao oni koji doprinose ili kao oni koji imaju problema?
Koje perspektive nedostaju?

Mali timovi dijele 2-3 ključna uvida sa cijelom grupom. Facilitator mapira ponavljajuće obrasce ili nedostajuće glasove na flipčartu.

Korak 4: Kreativna refleksija - "Ogledalo nedostajućeg" (20 minuta)
Učesnici pišu jedan zamišljeni medijski naslov ili natpis na društvenim mrežama koji odražava njihov lični identitet ili zajednicu onako kako bi željeli da se vidi. Dozvoljeni formati:
Naslov (npr. "Romski studenti predvode klimatski pokret")
Kratak paragraf, citat ili natpis

Učesnici postavljaju svoje refleksije na zid ili kreiraju grupni "zin" ili digitalni poster ako vrijeme dozvoljava.

Pitanja za diskusiju (debriefing):

- Kakav je bio osjećaj vidjeti ili čuti kako se vaš identitet/zajednica prikazuje u medijima?
- Jesu li postojali stereotipi koji su vas iznenadili ili izazvali?
- Zašto određeni glasovi nedostaju u glavnim narativima?
- Šta mladi ljudi mogu učiniti da ispričaju tačnije ili inkluzivnije priče?
- Da li se sada osjećate sigurnije u uočavanju predrasuda u medijima?

Izvor: Razvio PIF u kontekstu projekta SHINE.

Radni list

Medijska zastupljenost

Odjeljak 1: Lista za refleksiju

Savjeti za facilitatora: Ovaj materijal se može odštampati ili digitalno prilagoditi (npr. Google obrasci ili bijele table za saradnju)

Osnovne informacije
Naslov/glavna tema vijesti
Izvor/platforma (TV, web stranica, društvene mreže)
Glavna tema/teme priče
Opći ton (pozitivan / neutralan / negativan)

- Da li je priča bila uravnotežena i činjenična? (Da / Ne)

Odjeljak 2: Kontrolna lista zastupljenosti
Označite ili opišite koje su grupe bile zastupljene i kako:

Žene
□ Da □ Ne Prikaz: Pozitivan / Neutralan / Negativan / Stereotipiziran
Etničke manjine
□ Da □ Ne Prikaz: Pozitivan / Neutralan / Negativan / Stereotipiziran
LGBTQ+ osobe
□ Da □ Ne Prikaz: Pozitivan / Neutralan / Negativan / Stereotipiziran
Mladi □ Da □ Ne Prikaz: Pozitivan / Neutralan / Negativan / Stereotipiziran
Osobe s invaliditetom
□ Da □ Ne Prikaz: Pozitivan / Neutralan / Negativan / Stereotipiziran
Ostalo (molimo navedite):
□ Da □ Ne Prikaz: Pozitivan / Neutralan / Negativan / Stereotipiziran

Jeste li primijetili stereotipe?
.....

Čiji su glasovi nedostajali ili bili isključeni?
.....

Odjeljak 3: Pitanja za grupnu refleksiju
Da li je ovaj članak odražavao raznolikost vaše zajednice?
Kako biste se osjećali da je ova priča o vašoj grupi?
Šta bi poboljšalo njenu pravednost ili inkluzivnost?

Domaća zadaća (opciono)
Donesite medijski članak koji prikazuje pozitivan prikaz marginalizirane grupe.
Napišite objavu ili natpis koji odražava vaše životno iskustvo**.**

8. Ne pretvaraj se: Preživljavanje iluzije umjetne inteligencije

Ciljane vještine i koncepti	• AI video pismenost • Kritičko gledanje • Digitalna verifikacija • Etički angažman u medijima • Empatija i svijest o utjecaju
Ciljevi	• Podići svijest među omladinskim radnicima i mladim ljudima o rastućim rizicima dezinformacija generiranih umjetnom inteligencijom. • Educirati učesnike o etičkoj upotrebi medija i opasnostima manipulacije putem umjetne inteligencije. • Opremiti mlade praktičnim alatima za otkrivanje i reagiranje na deepfakeove. • Poticati digitalnu odgovornost prilikom interakcije s medijskim sadržajem i njegovog dijeljenja. • Istražiti emocionalne i društvene utjecaje deepfakeova, koristeći primjere iz stvarnog života.
Potrebni materijali	Projektor i zvučnici, laptop s pristupom internetu, pametni telefoni/tableti (opciono). Flipchart ili bijela ploča s markerima. Prethodno preuzeti primjeri deepfake videa. Pristup alatima: Alati za provjeru činjenica (google.com), Deepware Scanner, Snopes. Kviz i olovke.
Alati, izvori	Ispisi studija slučaja (primjeri štete povezane s deepfakeom iz stvarnog života); Ispisano: Kontrolna lista kako uočiti deepfake; Kratki vodič za alate; Upute za odgovorno dijeljenje
Trajanje	85 minuta
Broj učesnika	10-35 osoba, starosti 18+
Radni list	Materijal 1: Kontrolna lista kako prepoznati deepfake Materijal 2: Kratki pregled alata Materijal 3: Upute za odgovorno dijeljenje Materijal 4: Kviz za razbijanje leda - Da li poznajete deepfakeove? Materijal 5: Scenariji igranja uloga – „Šta biste uradili?“

Opis

Korak 1: Kviz za probijanje leda (10 minuta)
Facilitator započinje sesiju kratkim interaktivnim kvizom (Materijal 4) kako bi procijenio početno znanje učesnika o videozapisima i dezinformacijama generiranim umjetnom inteligencijom.

Savjeti za facilitatora: Ovo se može uraditi i putem online platforme za kviz, kao što su Kahoot ili Mentimeter, kako bi se kviz učinio dinamičnijim i konkurentnijim.

Učesnici pojedinačno rješavaju kviz. Nakon toga, facilitator ukratko pregledava svako pitanje s grupom 5 minuta, potičući diskusiju o iznenađujućim odgovorima ili bilo kakvim nesporazumima. Cilj je aktivirati kritičko razmišljanje i znatiželju, a istovremeno procijeniti svijest učesnika o deepfakeovima i manipuliranom sadržaju.

Korak 2: Poređenje pravih i lažnih videozapisa (15 minuta)
Facilitator prikazuje 3-4 kratka video klipa (pravi i generirani umjetnom inteligencijom).
Nakon svakog videozapisa, učesnici glasaju o tome je li „pravi" ili „lažni".
Facilitator otkriva tačan odgovor i objašnjava korištenu tehniku manipulacije.
Kratka otvorena diskusija o tome šta je izazvalo sumnju ili se činilo uvjerljivim.

Korak 3: Grupna diskusija o etici i društvenom utjecaju (15 minuta)
Voditelj vodi diskusiju vođenu ovim temama:
Šta se dešava ako ljudi povjeruju u lažne videozapise javnih ličnosti?
Kako deepfakeovi utiču na povjerenje u novinarstvo i institucije?
Zašto ljudi dijele lažni sadržaj? Učesnici razmišljaju o građanskim posljedicama i psihološkom utjecaju.

Korak 4: Istraživanje alata u grupama (30 minuta)
Voditelj dijeli učesnike u 3 grupe. Svaka istražuje alat s praktičnim zadatkom.

Grupa 1: Deepware skener
Analizirajte primjer deepfake videa
Identificirajte tragove manipulacije
Zaključite: Je li pouzdan?

Grupa 2: Alati za provjeru činjenica (google.com)
Pronađite članke za provjeru činjenica od provjerenih i uglednih organizacija za provjeru činjenica
Koristite ga upisivanjem ključnih riječi, citata ili čak imena osobe
Raspravite pronađene nedosljednosti

Grupa 3: Snopes
Analizirajte viralnu video priču
Koristite provjeru činjenica za provjeru vjerodostojnosti
Raspravite o tome kako se priča proširila

Svaka grupa imenuje glasnogovornika koji će sumirati nalaze.

Korak 5: Refleksija i Povelja mladih medija (10 minuta)
Facilitator poziva svakog učesnika da razmisli i napiše jednu ličnu obavezu na papiriću (npr. "Provjerit ću prije dijeljenja"). Obaveze se prikazuju na flipchartu ili zidu kako bi se formirala zajednička "Povelja mladih za istinite medije". Nekoliko učesnika može naglas podijeliti svoje. Ova refleksija pomaže u učvršćivanju vrijednosti prije prelaska na igranje uloga.

Korak 6: Igranje uloga – Provođenje naših obaveza (5 minuta)
Facilitator dijeli 2 kratka scenarija (Materijal 5) koji uključuju dezinformacije umjetne inteligencije. U malim grupama, učesnici biraju ili im se dodjeljuje scenario. Svaka grupa igra ulogu u kratkom, etičkom odgovoru zasnovanom na njihovim ranijim obavezama. Izvedbe su kratke (1 minuta po grupi), nakon čega slijedi otvoreni debriefing od 1-2 minute.

Pitanja za diskusiju (debriefing):

- Šta vas je najviše iznenadilo tokom ove aktivnosti?
- Jeste li mogli lako identificirati lažne videozapise? Zašto ili zašto ne?
- Koje društvene rizike predstavljaju deepfake videozapisi?
- Koji su vam alati bili najkorisniji?
- Koje ćete mjere poduzeti da biste bili odgovorniji potrošač medija?

Izvor: Razvio PIF u kontekstu projekta SHINE..

Radni list

Materijal 1: Kako prepoznati deepfake

Kontrolna lista za analizu videa:
Neprirodno treptanje ili zamućene crte lica?
Nedosljedno osvjetljenje/sjenčenje?
Sinhronizacija zvuka neusklađena sa usnama?
Robotski ton glasa ili greške?
Statična/neusklađena pozadina?
Da li je moguća obrnuta pretraga slike?
Korišteni alati za detekciju?

Materijal 2: Kratki pregled alata

Deepware.ai – Skeniranje AI videa
Alati za provjeru činjenica (google.com) – Razumijevanje i praćenje deepfake sadržaja
Snopes.com – Provjera činjenica u viralnom sadržaju

Materijal 3: Podsticaji za odgovorno dijeljenje

Prije nego što podijelite, pitajte:
Ko je ovo kreirao?
Koja je njegova svrha?
Može li ovo nekome naštetiti?
Jesam li to provjerio/la?

Materijal 4: Kviz za probijanje leda - Da li znate za Deepfakes?

Upute:
Zaokružite tačan odgovor za svako od sljedećih pitanja. Nakon kviza, razgovarat ćete o svojim odgovorima s grupom.

Šta je deepfake video?

a) Video modificiran zvučnim efektima
b) Video kreiran ili izmijenjen korištenjem umjetne inteligencije
c) Video snimljen skrivenom kamerom

Može li umjetna inteligencija generirati video u kojem se čini da neko govori nešto što nikada nije rekao?

a) Ne, to je nemoguće
b) Samo u filmovima
c) Da, korištenjem deepfake tehnologije

1. **Koji je uobičajeni znak manipulisanog videa?**

a) Tamno okruženje
b) Čudni pokreti lica ili problemi sa sinhronizacijom usana
c) Tekst na ekranu

2. **Jeste li ikada provjerili video prije nego što ste ga podijelili?**

a) Da
b) Ne
c) Nisam siguran/na

3. K**akav osjećaj u vama budi ideja videa generiranih umjetnom inteligencijom?**

a) Znatiželjan/na
b) Zabrinut/a ili nesiguran/na
c) Nikad nisam razmišljao/la o tome

Materijal 5: Scenariji igranja uloga – „Šta biste uradili?“

Svrha: U malim grupama, učesnici će pročitati jedan od scenarija u nastavku i razgovarati o tome kako etički i odgovorno reagovati. Zatim, pripremite 3-minutnu igru uloga kako biste demonstrirali svoju reakciju na osnovu vaše ranije lične obaveze.

Pročitajte svoj scenario i odgovorite na pitanja kao grupa.

Pripremite kratku igru uloga (maksimalno 1 minuta) u kojoj vaša grupa etički i odgovorno reaguje na situaciju.

Odredite nekoga da predstavi scenario prije nego što ga odglumite.

Scenario A: Lažni aktivista

Video postaje viralan i prikazuje poznatog omladinskog aktivistu koji iznosi mržnju o drugoj etničkoj grupi. Brzo se širi društvenim mrežama i izaziva široko rasprostranjeno negodovanje. Kasnije, digitalni stručnjaci potvrđuju da je video deepfake - ali mnogi ljudi i dalje vjeruju da je stvaran.

Raspravite:
Kako bi aktivista trebao reagovati?
Šta možete učiniti kao odgovoran korisnik medija?
Šta je etički potrebno učiniti kada drugi oko vas nastavljaju dijeliti video?

Scenarij B: Drugar iz razreda u nevolji
U vašem grupnom chatu, neko podijeli video koji izgleda kao da prikazuje druga iz razreda kako vara tokom testa. Ljudi se smiju i šalju ga dalje. Vaš drug iz razreda je uznemiren i insistira da je lažan. Sumnjate da je možda generiran umjetnom inteligencijom.

Raspravite:
Kako biste reagovali u tom trenutku?
Šta možete učiniti da podržite svog druga iz razreda?
Kako provjeravate autentičnost videa prije nego što donesete sud?

9. Bijeg od odjeka: Izlazak iz digitalnih balona

Ciljane vještine i koncepti	• Medijska pismenost • Algoritamska svijest • Kritičko razmišljanje • Digitalno građanstvo
Ciljevi	• Razumjeti utjecaj algoritama i eho komora na oblikovanje percepcije i pojačavanje pristranosti. • Promovirati medijsku raznolikost i kritičko promišljanje o vlastitim digitalnim navikama. • Osnažiti mlade ljude da postanu aktivni, etički doprinosioci digitalnoj javnoj sferi.
Potrebni materijali	Projektor ili pametna ploča (za kratke video zapise i alate za simulaciju). Laptopi/tableti povezani na internet, markeri, ljepljive bilješke, flipchartovi. Vijesti (digitalne ili štampane) iz različitih izvora (lijevo/centralno/desno). Simulator feeda sadržaja pokretan umjetnom inteligencijom (opciono: npr. TheirTube). Tajmer/štoperica. Zvučnici ili slušalice (opciono).
Alati, izvori	Odštampani list za refleksiju komore odjeka i sažetak plana za bijeg
Trajanje	90 minuta
Broj učesnika	8-20 osoba, starosti 18+ godina
Materijal	Materijal 1: List za refleksiju o Echo Chamberu Materijal 2: Sažetak plana bijega – Izlazak iz balona

Opis

Korak 1: Kviz za razbijanje leda i uvod u Echo Chambers (10 minuta)

Voditelj provodi anketu uživo ili kviz (putem Kahoota ili Mentimetra) s pitanjima kao što su:

Koje platforme društvenih medija najčešće koristite?

Jeste li ikada podijelili nešto što se ispostavilo kao lažno?

Koliko ste sigurni u prepoznavanju lažnih vijesti?

Zatim, predstavlja ključne koncepte: eho komore, filter mjehuriće i dezinformacije.

Fodistributor treba koristiti 1-2 konkretna primjera (npr. manipulacija TikTok videom ili naslovom) i biti svjestan da osjetljivim mišljenjima pristupa s poštovanjem i pažnjom. Facilitator može dati učesnicima Materijal 1 za samorefleksiju.

Korak 2: Poređenje lažnih vijesti (25 minuta)
Fodistributor dijeli učesnike u male grupe. Svaka grupa dobija 2 kontrastne vijesti o istoj temi (jednu neutralnu/činjeničnu, jednu obmanjujuću).

Učesnici moraju analizirati:
Je li ovo činjenično ili obmanjujuće? Zašto?
Da li se emocije koriste za manipulaciju?
Da li naslovi/slike preuveličavaju ili iskrivljuju poruku?
Kako bi ovo ojačalo nečija postojeća uvjerenja?

Fodistributor vodi kratak izvještaj i naglašava kako eho komore omogućavaju da se takav sadržaj neometano širi.

Korak 3: Mapiranje medijskog ogledala (20 minuta)

Svaki učesnik kreira svoju ličnu listu "mape medijskog balona":
Omiljeni izvori vijesti ili uticajni ljudi
Platforme koje koriste
Vrste sadržaja koji privlače njihovu pažnju (činjenični, emocionalni, senzacionalistički)

Zatim se uparuju ili pridružuju grupama (ista grupa kao u koraku 2) kako bi uporedili obrasce:
Da li su njihovi izvori raznoliki?
Da li prate glasove koji osporavaju njihove stavove?
Koji sadržaj izbjegavaju ili prestaju pratiti?

Opcionalno: Vizualizujte ideološko grupisanje na zajedničkom flipčartu.

Tokom aktivnosti grupe za poređenje medija, učesnici mogu odabrati trenutni događaj (npr. migracije, protesti, klimatske promjene) i uporediti kako ga pokrivaju 3 različita medija.

Za svaki medij, učesnici razgovaraju i zapisuju:
Naziv medija
Korišteni ton: Neutralan / Emotivan
Uokviravanje: Ko je prikazan kao "u pravu" ili "u krivu"?
Korištene slike ili naslovi
Šta je izostavljeno ili ignorisano?

Uputa za grupnu diskusiju: Kako različiti mediji utiču na to kako razumijemo isti događaj?

Korak 4: Vođena diskusija i planiranje grupne strategije (20 minuta)
Facilitator vodi diskusiju:
Kako dezinformacije uspijevaju u polarizovanim okruženjima?
Koje rizike predstavlja emocionalno uvjerljiv, ali lažan sadržaj?
Da li platforme čine dovoljno da spriječe lažne vijesti?

Šta možete učiniti da spriječite njihovo širenje?

Zatim, traži od svake grupe (iste grupe kao u koracima 2 i 3) da razmotre 2-3 strategije za "razbijanje balona" i diverzifikaciju sadržaja.

Korak 5: Lična refleksija i plan bijega (15 minuta)
Podijelite materijal 2: Sažetak plana bijega.

Svaki učesnik razmišlja o:
Jednoj lažnoj naraciji koju je nedavno vidio
Tri radnje koje se obavezuju da će preduzeti kako bi diverzificirali svoje medije
Jedan novi izvor ili glas koji planiraju slijediti

Učesnici dobrovoljno dijele svoje obaveze u krugu ili ih objavljuju na "Zidu medijskih obećanja".

Pitanja za diskusiju (debriefing):

- Kakav je bio osjećaj upoređivati različite medijske perspektive?
- Jeste li primijetili pristranost ili emocionalnu manipulaciju?
- Koje obrasce ste otkrili u svom medijskom balonu?
- Vjerujete li da vaše digitalne navike ograničavaju vaš pogled na svijet?
- Kako mladi ljudi mogu promovirati dijalog pun poštovanja i informiran dijalog?
- Kojoj jednoj akciji ćete se posvetiti nakon ove sesije?

Izvor: Razvijeno od strane PIF-a u kontekstu projekta SHINE.

Radni list

Materijal 1: List za refleksiju u komori odjeka

- Koja su vaša 3 glavna izvora vijesti i informacija?

_____
_____

- Koliko često se bavite sadržajem koji osporava vaše stavove?
- ☐ Vrlo često ☐ Ponekad ▬ ☐ Rijetko ☐ Nikad
- Pratite li račune ili stranice s različitim političkim ili društvenim stavovima?
- ☐ Da ▬ ☐ Ne ☐ Nisam siguran/na
- Jeste li ikada prestali pratiti ili blokirali nekoga zbog njegovog mišljenja?
- ☐ Da ☐ Ne Ako da, zašto? _____

Materijal 2: Sažetak plana bijega – Izlazak iz balona

- Navedite tri radnje koje ćete poduzeti kako biste diverzificirali svoju konzumaciju medija i smanjili efekte eho komore:

_____ _____
_____

- Opcionalno pitanje:

Navedite jedan novi medij ili glas koji planirate istražiti:

_____

10. Dešifriranje i demontiranje: Zajednička borba protiv govora mržnje

Ciljane vještine i koncepti	• Svijest o oblicima, kanalima i utjecajima govora mržnje (online i offline) • Principi ljudskih prava, sloboda izražavanja i građanska odgovornost • Zajedničko rješavanje problema i timski kritičko razmišljanje • Medijska pismenost: dekodiranje poruka, otkrivanje predrasuda, emocionalne manipulacije i stereotipa • Kreativnost i građanski angažman • Jačanje empatije i liderstva mladih
Ciljevi	• Pomoći mladima da identificiraju i kritički analiziraju različite oblike govora mržnje. • Podsticati razumijevanje pravnih, društvenih i emocionalnih posljedica govora mržnje. • Razviti kapacitete mladih za saradnju u tumačenju, evaluaciji i reagiranju na primjere iz stvarnog svijeta. • Osnažiti mlade da zajednički kreiraju pozitivne alternative zasnovane na pravima i poruke vršnjačke akcije. • Promovisati solidarnost, aktivno slušanje i inkluzivni dijalog unutar vršnjačkih grupa.
Potrebni materijali	A3 listovi ili flipchart papir, markeri u boji, ljepljive bilješke, pristup internetu, telefoni/tableti/laptopi za istraživanje, projektor (opciono) za prikazivanje kontraporuka koje su kreirali mladi.
Alati, izvori	Veliki štampani „Karte scenarija“ (realistični, anonimizirani primjeri sa društvenih mreža, škole, javnih prostora) Listovi za refleksiju i djelovanje za svaku grupu
Trajanje	90 minuta
Broj učesnika	20-30 osoba, starosti 18+ godina
Radni list	Vodič za dekoder govora mržnje Kartice scenarija

Opis

Uvod (10 minuta)
Facilitator pozdravlja učesnike, zajednički kreira osnovna pravila za poštovanje i sigurnost i predstavlja temu objašnjavajući da govor mržnje nije uvijek očigledan. Pristupačnost i inkluzija se podržavaju prilagođavanjem jezika, pružanjem vizuelne/pisane podrške, davanjem upozorenja o sadržaju i omogućavanjem opcija za isključivanje.

Faza dekodiranja (25 minuta)
Učesnici su podijeljeni u male grupe i dobijaju kartice sa scenarijima sa izmišljenim, ali realističnim primjerima online/offline govora mržnje. Njihov zadatak je da interpretiraju poruke identificirajući metu, namjeru i uticaj, procjenjujući da li predstavljaju govor mržnje, uvredljiv govor ili slobodu govora, te provjeravajući stereotipe ili dezinformacije. Odgovori se bilježe na flipčart listovima.

Šetnja galerijom i povratne informacije (15 minuta)
Grupe prikazuju svoje analize u šetnji galerijom gdje učesnici čitaju, komentarišu ili reaguju naljepnicama. Facilitator ističe razlike u tumačenju i poziva na kratka razmišljanja.

Kreativni kontragovor (20 minuta)
Svaka grupa bira jedan primjer i razvija kreativan kontragovor (npr. meme, slogan, poster, video scenarij ili natpis) koji se fokusira na solidarnost i empatiju.

Grupne prezentacije i diskusija (10 minuta)
Grupe predstavljaju ili izlažu svoje proizvode, nakon čega slijedi diskusija o tome šta ih je iznenadilo, šta njihove poruke žele promijeniti i kakav uticaj predviđaju u svojim zajednicama.

Refleksija i planiranje akcije (10 minuta)
Sesija se završava refleksijom o emocijama, neslaganjima i prenosivim vještinama za poštovanje u digitalnim i društvenim prostorima. Kao opciono proširenje, grupe mogu podijeliti svoj kontragovor i nakon sesije (npr. na društvenim mrežama s hashtagom projekta ili u školama/klubovima mladih) kako bi povezale učenje sa promjenama u stvarnom svijetu.

Pitanja za refleksiju (debriefing):

- Šta otežava definisanje govora mržnje u stvarnom životu?
- Kako se vaša grupa snalazila u neslaganjima oko poruka?
- Koje su se emocije javljale prilikom analize sadržaja iz stvarnog svijeta?
- Kako reagujemo na govor mržnje, a da ne ućutkamo druge?
- Koju ulogu možemo igrati u stvaranju digitalnih prostora s više poštovanja?

Izvor: Razvijeno od strane EAAD-a u kontekstu projekta SHINE.

Radni list

Materijal: Vodič za dekoder govora mržnje

Definicije

GOVOR MRŽNJE

Govor mržnje obuhvata sve oblike izražavanja koji šire, podstiču, promovišu ili opravdavaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući netoleranciju izraženu agresivnim nacionalizmom i etnocentrizmom, diskriminaciju i neprijateljstvo prema manjinama, migrantima i osobama imigrantskog porijekla. Vijeće Evrope (Preporuka Komiteta ministara R(97)20).

UVREDLJIV GOVOR

Uvredljiv govor odnosi se na izražavanje koje može uvrijediti, isprovocirati ili uznemiriti pojedince ili grupe, često zbog jakih mišljenja, satire ili kontroverznih stavova. Iako takav govor može biti društveno štetan ili razdoran, on ne prelazi zakonski prag podsticanja mržnje, diskriminacije ili nasilja i obično je zaštićen slobodom izražavanja. U skladu je s ključnim principima iz EKLJP-a i okvira UN-a.

ZAŠTIĆENI GOVOR

Zaštićeni govor je izražavanje koje je pravno zaštićeno međunarodnim i nacionalnim zakonima koji garantuju slobodu izražavanja, uključujući mišljenja ili ideje koje mogu biti kritične, nepopularne ili uvredljive. Ostaje zaštićen sve dok ne podstiče nasilje, mržnju ili diskriminaciju, niti krši prava i sigurnost drugih.

PODSTICANJE

Podsticanje na nasilje odnosi se na bilo koji oblik izražavanja - usmeni, pisani, vizuelni ili digitalni - koji aktivno podstiče, promoviše ili nagovara druge da počine djela nasilja, mržnje ili diskriminacije protiv pojedinaca ili grupa na osnovu identitetskih karakteristika (kao što su rasa, religija, spol, seksualna orijentacija ili nacionalnost).

zakonski prag zaštićenog govora i može predstavljati krivično djelo prema međunarodnom i nacionalnom pravu.

KONTRAGOVOR

Kontragovor je nenasilan, na pravima zasnovan odgovor na govor mržnje koji koristi riječi, slike, priče ili činjenice kako bi osporio ideje mržnje, odbranio ciljane zajednice i promovirao pozitivne vrijednosti poput poštovanja, empatije i inkluzije. Cilj mu nije cenzura, već uzvratiti istinom, kreativnošću i solidarnošću - pokazujući da se na mržnju može odgovoriti humanošću.

Dekoder govora mržnje – Alat za analizu u 4 koraka

Koristite ova četiri aspekta kako biste vodili svoj grupni rad:

CILJ

O kome se govori ili koga se napada?
Da li je to pojedinac ili grupa?
Da li su marginalizovana ili zaštićena grupa?

NAMJERA

Da li poruka pokušava da izazove, isključi ili nanese štetu?
Da li je namijenjena da bude smiješna, politička, šokantna ili puna mržnje?
Da li je različiti ljudi mogu drugačije protumačiti?

UTICAJ

Kako bi ova poruka mogla uticati na nekoga ko je vidi?
Da li pojačava štetne stereotipe ili strah?
Da li može dovesti do štete ili diskriminacije u stvarnom svijetu?

KONTEKST

Ko je to rekao i gdje? (Anonimno? Influencer? Škola? Javnost?)
Da li je ova osoba na poziciji moći nad ciljanom grupom?
Koji je društveni ili politički kontekst poruke?

Materijal: Kartice sa scenarijima

"Vi ljudi nikad ne naučite"

"Vi ljudi nikad ne naučite kako slijediti pravila. Nije ni čudo što se zemlja raspada."
Kontekst: Komentar na Facebooku ispod vijesti o protestu koji je organizirala grupa za zastupanje izbjeglica.

TikTok komentar – "Samo se šalim"
"Opusti se, ovo je samo šala. Ako ne možeš to podnijeti, možda ne pripadaš internetu."

Kontekst: Odgovor na korisnika koji je u komentarima prozvao transfobni mem.

Komentar na YouTubeu o aktivisti za osobe s invaliditetom
"Zašto bismo ih trebali tretirati kao heroje samo zato što postoje?"

Kontekst: Komentar ispod TED govora govornika s fizičkim invaliditetom.

Odjeljak za komentare na vijesti
"Ako vam se ne sviđaju naše tradicije, vratite se u svoju zemlju."

Kontekst: Komentar ispod lokalnog članka o vjerskim prilagodbama u javnim školama.

Komentar na YouTubeu
"Osobama s problemima mentalnog zdravlja ne bi trebalo biti dozvoljeno da predaju. Nestabilne su."

Kontekst: Komentar na TED govorni video nastavnika o anksioznosti. Komentator se identificira kao roditelj.

Tvit komičara
"Identificiram se kao milijarder - gdje su mi pare, pahuljice?"

Kontekst: Javna ličnost ismijava politiku identiteta. Neki se smiju; neki to nazivaju transfobnim i omalovažavajućim.

Video komentar na YouTube reakciju
„Žene ovih dana plaču zbog svega. Biti muškarac je teže - niko nam ne daje oduška."

Kontekst: Komentar ispod videa o ženama koje se suočavaju sa uznemiravanjem na radnom mjestu.

Citat iz diskusije u učionici
„Nisam rasista - samo mislim da ljudi trebaju ostati u svojim zemljama. To nije mržnja, to je zdrav razum."

Kontekst: Rečeno tokom grupne diskusije o migracijskim politikama.

Reddit tema o stanovanju
„Smiješno je kako se naselje počelo raspadati odmah nakon što su se određeni ljudi uselili."

Kontekst: Komentirajte Reddit temu o porastu kriminala i pritužbama na buku u urbanom području.

Raznolikost, mir i održivi razvoj

Ovaj dio priručnika za obuku posebno je osmišljen kako bi podržao omladinske radnike i edukatore u vođenju mladih ljudi ka dubljem razumijevanju i aktivnom angažmanu u vezi s principima raznolikosti, mira i održivog razvoja. Nudi praktične alate, aktivnosti i resurse usmjerene na prihvatanje društvene i kulturne raznolikosti, promoviranje kulture mira i nenasilja, poticanje održivog načina života i njegovanje snažnog osjećaja odgovornosti prema okolišu. Integriranjem ovih vitalnih tema u obrazovanje i razvoj mladih, ovaj dio ima za cilj opremiti facilitatore sredstvima za inspiriranje kritičkog mišljenja, empatije i odgovornog djelovanja u sljedećoj generaciji globalnih građana.

Glavna pažnja posvećena je razvoju vještina za sudjelovanje u debatama, otkrivanje i prenošenje argumenata te odbranu vlastitog stava. U ovom dijelu fokus je na razvoju osnovnih komunikacijskih vještina i njihovom korištenju za izgradnju zajednice oko specifičnih društvenih i etičkih pitanja.

11. Premošćivanje jaza: mladi i zajednica u dijalogu

Ciljane vještine i koncepti	• Kritičko razmišljanje • Empatija i interkulturalna svijest • Rješavanje sukoba i izgradnja mira • Komunikacija i timski rad • Razumijevanje socijalne inkluzije i učešća u demokratskim procesima
Ciljevi	• Podsticati mlade i lokalne donosioce odluka da zajedno razmišljaju o potrebama i težnjama zajednice. • Stvoriti prostor za otvoreni dijalog između različitih društvenih grupa. • Jačati međusobno razumijevanje i zajedničko donošenje odluka. • Promovisati uključivanje i zastupljenost u javnom diskursu. • Podržati praktičnu primjenu vrijednosti poput poštovanja različitosti i jednakosti.
Potrebni materijali	Flipchart ili veliki listovi papira, markeri, olovke, ljepljive bilješke. Alati za vizualnu saradnju (opciono: Canva, Miro) Projektor ili bijela ploča (ako je dostupna)
Alati, izvori	Odštampani radni list od vizije do akcije
Trajanje	120 minuta
Broj učesnika	20-30 ljudi
Radni list	Radni list od vizije do akcije

Opis

"Mladi i zajednica u dijalogu" je simulacijska aktivnost zasnovana na dijalogu u kojoj mladi, predstavljeni kao lokalne vlasti, zajednički istražuju vizije za inkluzivniju budućnost. Učesnici zajednički kreiraju rješenja kroz pripovijedanje, dijeljenje perspektiva i vizualno razmišljanje.

Korak 1: Uvod (10 minuta)
Facilitator objašnjava svrhu sesije i osnovne vrijednosti (učešće, raznolikost, inkluzija).

Kratki uvod: "Dvije istine i budućnost" – svaki učesnik dijeli dvije činjenice o svojoj zajednici i jednu nadu za budućnost.

Korak 2: Prezentacija trenutne realnosti (40 minuta)
Facilitator dijeli učesnike u dvije grupe: mlade i lidere zajednice.

Svaka grupa identificira i raspravlja o:
Glavnim izazovima s kojima se zajednica suočava
Šta inkluzija znači u njihovom svakodnevnom životu
Šta nedostaje u smislu učešća ili zastupljenosti

Svaka grupa ukratko predstavlja ključne tačke (5 minuta po grupi). Facilitator kreira zajednički flipchart.

Korak 3: Zamišljanje budućnosti (40 minuta)
Formiraju se mješovite male grupe (3-5 osoba, koje kombiniraju oba porijekla).

Od svake grupe se traži da zamisli:
Kako bi izgledala idealna, inkluzivna zajednica?
Šta bi sve učinilo da se osjećaju sigurno, saslušano i uključeno?

Koristeći materijale za crtanje ili online alate, učesnici moraju vizualno predstaviti svoju buduću viziju (npr. mapu uma, stablo simbola ili mini poster).

Korak 4: Zajedničko kreiranje rješenja (30 minuta)
I dalje u mješovitim grupama, učesnici sada identificiraju:
Jednu malu i jednu hrabru akciju koja bi mogla dovesti do njihove zamišljene budućnosti
Ko bi trebao biti uključen u ovu promjenu?
Kako osigurati da niko ne bude izostavljen

Grupe predstavljaju svoje akcije kao „zajednički TED govor“.

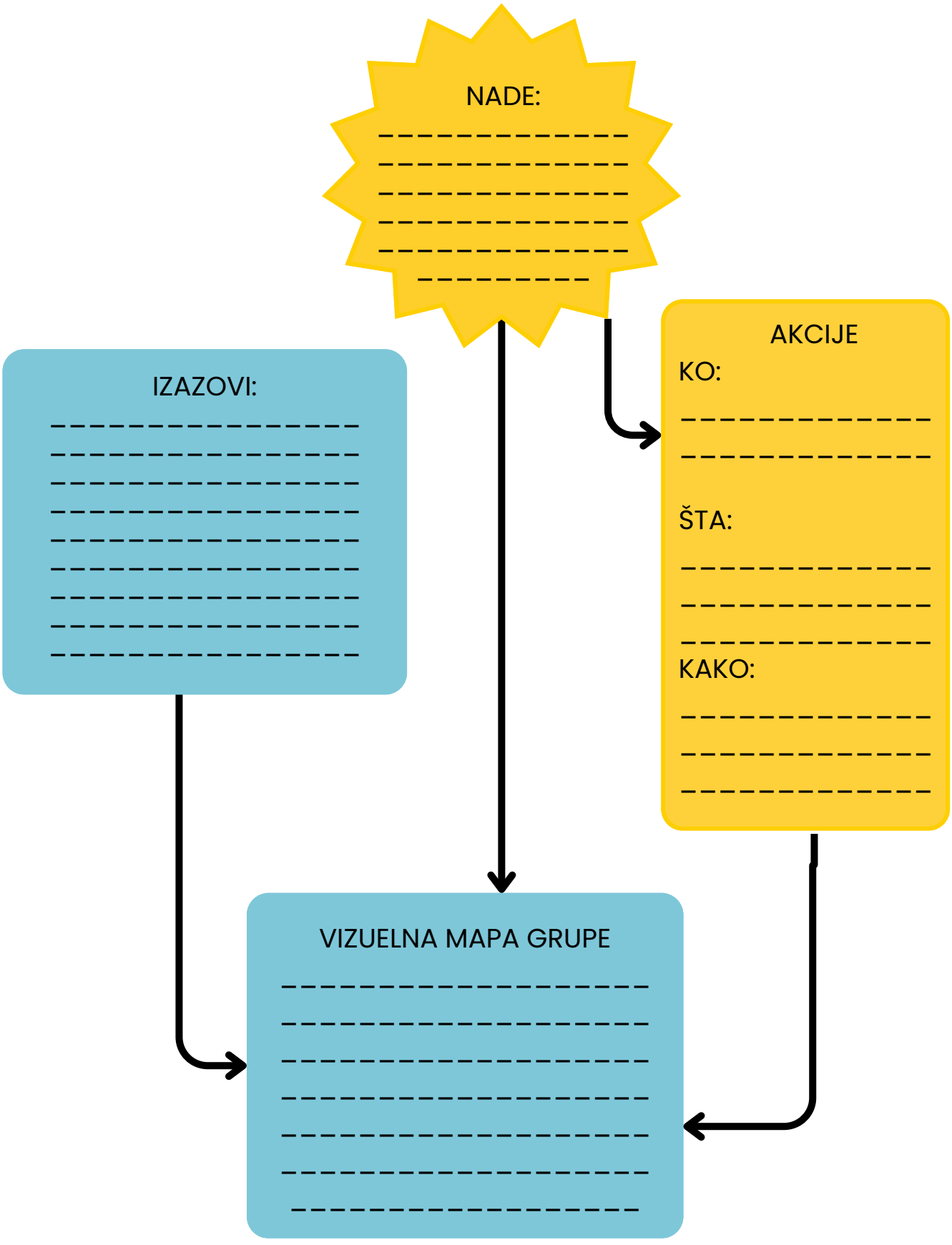
Pitanja za diskusiju (debriefing):

- Šta vas je iznenadilo tokom današnjih diskusija?
- Jeste li čuli neke perspektive koje ranije niste razmatrali?
- Kakvu ulogu mladi ljudi mogu imati u oblikovanju inkluzivnijih zajednica?
- Kako lokalni lideri mogu ostati odgovorni za vizije koje ste podijelili?
- Kojoj jednoj akciji se možete posvetiti nakon ove sesije?

Izvor: Razvijeno od strane NH u kontekstu projekta SHINE.

Radni list

RADNI LIST OD VIZIJE DO AKCIJE

12. Nevjerovatna misija: GLASOVI U KRUGU

Ciljane vještine i koncepti	• Aktivno slušanje • Empatija i refleksija • Poštovanje različitih perspektiva • Saradnja • Inkluzivna komunikacija • Grupna kohezija i izgradnja povjerenja
Ciljevi	• Podsticati kreativno izražavanje i spontanu saradnju • Njegovati povjerenje u grupi, koheziju i međusobnu podršku • Razvijati aktivno slušanje i prilagodljivost • Predstaviti ključne evropske vrijednosti na lagan i zanimljiv način
Potrebni materijali	Stolice raspoređene u krug; Miran, udoban prostor Opcionalno: flipchart ili ljepljivi papirići za grupne dogovore ili teme priča
Alati, izvori	Kartice s uvijanjem (predložak) Jedna stranica za refleksiju: „Šta sam naučio/la o sebi i drugima tokom kruga priča?“ Predložene teme i početni elementi priča za buduće sesije
Trajanje	60 minuta
Broj učesnika	Do 30 osoba, starosti 16+
Radni list	Twist karte

Opis

Ova aktivnost se zasniva na tome da kreativnost i haos govore umjesto njih. Kroz pripovijedanje, mladi će zakoračiti u zamišljeni scenario, onaj koji počinje u vrlo stvarnom i poznatom okruženju: dolazak na projekat ili razmjenu, upoznavanje novih ljudi iz cijele Evrope i pokušaj da se sve to shvati.

Ali evo u čemu je stvar: neće dugo ostati realistično.

Kako se priča bude odvijala, odvijat će se i neočekivani događaji. Zabavno je, brzo i potpuno nepredvidivo. Ali ispod humora, učesnici uče nešto dublje: kako slušati, sarađivati, ostati otvoreni i prihvatiti neočekivano kada rade u različitim kulturama.

Niko ne mora biti „pripovjedač" da bi se pridružio - samo ponesite malo mašte i smisla za humor.

Korak 1 – Zagrijavanje (10 minuta)
Facilitator započinje stvari postavljanjem scene:
„Ovo je izazov pripovijedanja. Zajedno ćemo stvoriti smiješnu, ali nekako poznatu avanturu. Počinje u situaciji koju možda poznajete - dolazak u novu zemlju na projekat, susret s timom iz različitih zemalja, a onda... stvari postaju čudne."

Zatim, facilitator postavlja grupi nekoliko pitanja za zagrijavanje kako bi potaknuo ideje:
„Šta vam se dogodilo smiješno ili neočekivano tokom putovanja ili razmjene?"
„Šta je nešto što svaki projekat izgleda ima — ili uvijek zaboravlja? (npr. kasni autobusi, nezgodni pauze za probijanje leda, nedostatak Wi-Fi-ja, beskrajni flipčartovi...)"

Postavljeno je nekoliko osnovnih pravila kako bi se grupa osjećala sigurno i podržano:
Nadovezujte se na ono što drugi kažu — „da, i..."
Budite ljubazni i uključivi — sve ideje su dobrodošle.
U redu je biti glup — čudno je dio zabave.

Korak 2 – Započnite priču (45 minuta)
Pozovite jednog učesnika da započne priču jednostavnom, realističnom rečenicom. Nešto što se čini kao prvi red vrlo prosječne razmjene ili iskustva obuke... koje može, a i ne mora, da se pretvori u haos.

Neki primjeri za početak:
„Stigli smo u centar projekta, ali nikog drugog nije bilo tamo..."
„Bio je to prvi dan naše obuke, a tim je uključivao 16 ljudi iz 12 zemalja."
„Mislili smo da je to samo normalna kulturna večer..."

Svaka osoba dodaje rečenicu, idući u smjeru kazaljke na satu po krugu, nastavljajući priču.

Voditelj predstavlja Twist karte.

Sada slijedi zabavni dio. Kako priča napreduje, voditelj igra ulogu "generatora haosa", izvlačeći Twist karticu svakih nekoliko krugova - ili kad god grupi treba kreativni poticaj.

Svaki obrat uvodi novi, neočekivani razvoj događaja koji se mora uključiti u priču od tog trenutka nadalje.

Primjeri Twist kartica:
"Zamijenili su vas za službene delegate na evropskom samitu. Osiguranje vas traži."
"Koza u Erasmus+ dukserici preuzela je situaciju."
"Ukrcali ste se u pogrešan voz. Sada idete negdje misteriozno - i niko nema internet."
"Da biste krenuli naprijed, vaš tim mora izvesti pjesmu iz najmanje tri države članice."
"Carina vas neće pustiti da prođete osim ako ne objasnite svoj projekat... kroz interpretativni ples."

Savjet za voditelja: Možete napraviti vlastite kartice ili zamoliti učesnike da smisle nekoliko prije nego što priča počne. Što razigranije i neočekivanije, to bolje.

Korak 3 - Zaključite avanturu (5 minuta)
Pomozite grupi da priču privede kraju. Ovo se može dogoditi nakon što su svi barem jednom progovorili ili kada priča prirodno dođe do bizarnog, ali zadovoljavajućeg završetka.

Možete voditi ovaj dio rekavši nešto poput:
„Pokušajmo pronaći dobru završnu tačku - kako se sve završava? Hoće li stići do finalne prezentacije? Spasiti dan?...“

Cilj ovdje nije savršena priča - radi se o završetku s osmijehom i osjećajem zajedničkog postignuća.

Pitanja za diskusiju (debriefing):

- Kako je priča dobila oblik? Da li vas je iznenadila?
- Šta je pomoglo da se funkcioniše - ili otežalo?
- Da li vas je išta od toga podsjetilo na stvarna iskustva?
- Šta nam ova vrsta grupne kreativnosti govori o radu sa ljudima iz različitih sredina?

Izvor: Razvio NH u kontekstu projekta SHINE.

Radni list

Twist karte

Nevjerovatna misija: Twist karte
Prvi obrat: Zamijenili su vas za službene delegate na evropskom samitu. Obezbjeđenje vas traži.
Drugi obrat: Koza u Erasmus+ dukserici preuzela je situaciju.
Treći obrat: Ukrcali ste se u pogrešan voz. Sada ste krenuli na neko misteriozno mjesto – i niko nema internet.
Četvrti obrat: Da biste napredovali, vaš tim mora izvesti pjesmu iz najmanje tri države članice.
Peti obrat: Carina vas neće pustiti da prođete osim ako ne objasnite svoj projekat... kroz interaktivni ples.
Šesti obrat: Vanzemaljci su upravo sletjeli. Žele se pridružiti vašem društvenom projektu – koju ulogu dobijaju?
Preokret 7: Otkrivate da je vaš budžet u potpunosti zamijenjen čokoladnim novčićima.
Osmi obrat: Svi odjednom govore samo u rimama – kako nastaviti diskusiju?
Deveti obrat: Nestaje struje. Sada vaša ideja mora funkcionirati bez ikakve tehnologije.
Preokret 10: Morate predstaviti svoj projekat... kao recept za kuhanje.
Preokret ??: Prostor za vaš vlastiti preokret.
Preokret ??: Prostor za vaš vlastiti preokret.

13. Možemo li predvidjeti buduće izazove?

Ciljane vještine i koncepti	• Kritičko razmišljanje i rješavanje problema • Aktivno slušanje • Timski rad i empatija • Interkulturalni dijalog
Ciljevi	• Podići svijest o zajedničkim izazovima i mogućim društvenim rješenjima • Promovirati socijalnu inkluziju kroz kolektivnu refleksiju • Povezati lične perspektive mladih ljudi s temeljnim evropskim vrijednostima: mir, nenasilje, raznolikost • Koristite kreativne metode kako biste pokazali kako se društvene promjene mogu oblikovati kroz kolektivnu akciju
Potrebni materijali	Flipchart papiri, A4 papiri, olovke i markeri u boji, laptopi/tableti ili pametni telefoni, pristup Canvi (ili sličnim vizualnim alatima).
Trajanje	120 minuta
Broj učesnika	20 osoba, starosti 18+

Opis

U ovoj kreativnoj aktivnosti, učesnici ulaze u ulogu novinara iz 2040. godine. Njihov zadatak je da izvještavaju o tome kako su današnji društveni izazovi - poput diskriminacije, nejednakosti ili digitalne isključenosti - uspješno riješeni kroz inkluzivna, mirna i inovativna rješenja.

Na primjer, grupa bi mogla odabrati "nezaposlenost mladih" kao temu. Njihova buduća vijest mogla bi opisati kako su do 2040. godine mladi ljudi širom Evrope dobili pristup radu putem programa digitalnog obrazovanja, preduzeća vođenih mladima i ulaganja u zajednicu - što dovodi do osnaženijih, ravnopravnijih i povezanih društava.

Kreiranjem lažnih naslova vijesti, članaka ili epizoda podcasta, mladi ljudi istražuju buduće razmišljanje, kritičku refleksiju i vrijednosti raznolikosti, mira i socijalne pravde na razigran i maštovit način.

Korak 1: Zagrijavanje – "Snimci budućnosti" (5 minuta)
Voditelj traži od učesnika da zatvore oči i, vođeni uputama, vizualiziraju svoju zajednicu 2040. godine:
Koje ste izazove riješili?
Koje nove mogućnosti postoje?

Učesnici dijele jednu riječ ili frazu koja predstavlja njihovu zamišljenu budućnost.

Primjer: Učesnik kaže: "Prilika" – zamišljajući budućnost u kojoj svi mladi ljudi imaju pristup poslovima, bez obzira na njihovo porijeklo.

Korak 2: Formiranje grupe i odabir izazova (10 minuta)
Voditelj dijeli učesnike u male grupe (3-5 osoba). Svaka grupa bira jedno društveno pitanje koje želi riješiti i "riješiti" do 2040. godine.

Primjer: Jedna grupa se fokusira na "nezaposlenost mladih", posebno među marginaliziranim zajednicama.

Voditelj daje kartice s uputama na teme kao što su "Društveni i kulturni izazovi", "Ekonomski i digitalni izazovi" i "Mir, sigurnost i mentalno zdravlje" ili potiče brainstorming kako bi pomogao grupama da donesu svoje odluke.

Korak 3: Osmislite "Priču o budućnosti" (75 minuta)
Grupe zamišljaju da su u 2040. godini i da je njihov problem uspješno riješen. Razgovaraju o:
Koje je bilo rješenje?
Ko je vodio ili doprinio tome?
Šta je sada drugačije u društvu?

Grupe razvijaju naslov i kratki članak ili scenarij podcasta koji opisuje priču o uspjehu, koristeći alate kao što su flipchartovi, Canva, alati za crtanje, glasovne bilješke ili izmišljeni citati.

Primjer naslova: "Mladi Evrope preuzimaju vodstvo: Stopa zaposlenosti od 98% postignuta je digitalnom inkluzijom i društvenim inovacijama".

Primjer sadržaja: Grupa kreira probni članak o inicijativi širom Evrope pokrenutoj 2025. godine koja je nudila besplatne programe kodiranja i poduzetništva mladima iz ugroženih grupa. Do 2040. godine, program je rezultirao hiljadama socijalnih preduzeća kojima upravljaju mladi, drastično smanjujući nezaposlenost i osnažujući zajednice.

Korak 4: Prezentacija vijesti (30 minuta)
Svaka grupa predstavlja svoju buduću vijest cijeloj grupi. To može biti:
Nastup uživo (u stilu voditelja vijesti)
Čitanje njihovog članka
Reprodukcija kratkog audio podcasta
Vizualna prezentacija ili skica

Primjer: Grupa za nezaposlenost mladih izvodi segment "udarnih vijesti" s dva voditelja i jednim gostujućim "intervjuom" - izmišljenim mladim poduzetnikom iz 2040. koji objašnjava kako je inkluzivno obrazovanje transformiralo njihov život.

Pitanja za diskusiju (debriefing):

- Koje su vrijednosti bile odražene u vašoj priči?
- Šta bi se trebalo dogoditi danas da bi vaša zamišljena budućnost bila moguća?
- Kako mladi ljudi mogu biti dio te promjene sada?
- Kako je vaše rješenje uključivalo mir, raznolikost ili inkluziju?

Izvor: Razvijeno od strane NH u kontekstu projekta SHINE.

14. The Gender Gap Walk

Ciljane vještine i koncepti	• Kritička refleksija • Sagledavanje perspektive i emocionalna inteligencija • Samosvijest o jednakosti i inkluziji
Ciljevi	• Omogućiti učesnicima da zakorače u životna iskustva ljudi različitih spolova i urone se u rodno obojene društvene stvarnosti i izazove. • Pomoći učesnicima da prepoznaju opipljive prednosti i nedostatke povezane s rodnim ulogama, očekivanjima i sistemskim nejednakostima. • Olakšati zauzimanje perspektive omogućavajući učesnicima da se emocionalno povežu s načinom na koji rod utiče na mogućnosti, sigurnost, slobodu izbora i društvenu percepciju. • Ohrabriti učesnike da kritički preispitaju vlastite pretpostavke, predrasude i stavove vezane za rod. • Ohrabriti razmišljanje o svakodnevnim ponašanjima i stavovima koji mogu promovirati ili ometati rodnu ravnopravnost u različitim kontekstima.
Potrebni materijali	Markeri, traka Pažljivo odabrana pozadinska pjesma za interaktivni dio Slatkiši / Komadići čokolade (ili bilo šta što se može koristiti kao fizički prikaz „tačaka“)
Alati, izvori	Odštampane „Karte s ulogama“ i „Cvijeće privilegija“ (u broju koliko i učesnika)
Trajanje	75–90 minuta
Broj učesnika	15–30 mladih ljudi, facilitatora, edukatora
Radni list	Cvijeće privilegija Karte uloga

Opis

Faza 1: Šetnja kroz rodni jaz – individualni dio
Svaki učesnik dobija karticu s ulogom koja opisuje njegov lik tokom trajanja aktivnosti. Učesnici se zatim mole da nakon čitanja uloge smisle ime za svoj lik.

Svaki učesnik dobija brošuru s cvijetom privilegija. Facilitator ih upućuje da će im biti postavljen niz pitanja – u zavisnosti od toga da li je odgovor Da ili Ne, dobiće plus ili minus bodove. Ako je odgovor nejasan i može biti „da“ ili „ne“, treba da zabilježe 0.

1. *Možete li sigurno hodati sami noću, a da se ne bojite? Da: +3, Ne: -3, Nesigurno: 0*
2. *Možete li otvoreno izraziti tugu, strah ili ranjivost, a da ne budete ocijenjeni kao slabi? Da: +2, Ne: -2, Nesigurno: 0*
3. *Da li ljudi očekuju da preuzmete kućne ili brižne obaveze više od drugih zbog vašeg spola? Da: -1, Ne: +1, Nesigurno: 0*
4. *Da li su vam ikada tokom razgovora za posao postavljena pitanja o vašim porodičnim planovima? Da: -2, Ne: +2, Nesigurno: 0*
5. *Da li mediji, zabava i lideri predstavljaju ljude vašeg spola pravedno i s poštovanjem? Da: +2, Ne: -2, Nesigurno: 0*
6. *Da li je vaš rodni identitet ispravno predstavljen u službenim dokumentima i javnim prostorima (npr. toaleti, obrasci)? Da: +2, Ne: -2, Nesigurno: 0*
7. *Možete li provoditi vrijeme s djecom (npr. na igralištima ili u školama) bez straha da ćete biti sumnjičavo gledani? Da: +2, Ne: -2, Nesigurno: 0*
8. *Da li se ne bojite nasilja u porodici ili nasilja od strane intimnog partnera? Da: +3, Ne: -3, Nesigurno: 0*
9. *Možete li ležerno razgovarati s nekim koga ste upravo upoznali bez brige da će "pogrešno shvatiti"? Da: +1, Ne: -1, Nesigurno: 0*
10. *Možete li razgovarati o svom rodnom identitetu s porodicom, kolegama ili nastavnicima bez straha od odbacivanja ili ismijavanja? Da: +3, Ne: -3, Neizvjesno: 0*
11. *Kada opisujete bol ili nelagodu, da li ljudi to shvataju ozbiljno, umjesto da pretpostavljaju da pretjerujete ili umišljate? Da: -2, Ne: +2, Neizvjesno: 0*
12. *Da li ste sigurni da vaša vrijednost/poželjnost nije vezana za vaš finansijski uspjeh ili karijerni status? Da: +2, Ne: -2, Neizvjesno: 0*
13. *Da li vas društvena očekivanja navode da osjećate da dijelove vašeg prirodnog tijela/normalnih tjelesnih funkcija treba sakriti, obrijati ili "popraviti"? Da: -2, Ne: +2, Neizvjesno: 0*
14. *Možete li živjeti u svom tijelu bez osjećaja da su neke njegove karakteristike ili funkcije u sukobu s vašim osjećajem o sebi? Da: +3, Ne: -3, Neizvjesno: 0*

15. *Možete li donositi lične odluke ili se ponašati na načine koji ne odgovaraju tradicionalnim očekivanjima o rodu, a da zbog toga ne budete smatrani „manje vrijednim“? Da: +2, Ne: -2, Nesigurno: 0*

Nakon što su postavljena sva pitanja, učesnici izračunavaju svoj ukupan rezultat i zapisuju ga u sredinu cvijeta. Svaki učesnik dobija malu poklon vrećicu. Zatim, voditelj daje svakom učesniku onoliko komadića čokolade/slatkiša koliko ima ukupnih rezultata.

Faza 2: Šetnja rodnog jaza – interaktivni dio
Voditelj traži od učesnika da se raširе po prostoriji, obavještavajući ih da će igrati igru. Voditelj jasno objašnjava pravila:
Naglasite da učesnici trebaju zalijepiti svoje kartice s ulogama na grudi, zadržati Cvijeće privilegija i nastaviti utjelovljivati svoje uloge tokom cijele aktivnosti.
Učesnici će se kretati po prostoriji, a kada muzika prestane, moraju pronaći partnera.
Nakon što se upare, trebaju se predstaviti kao njihov lik i pokazati svoje Cvijeće privilegija.
Osoba s većim ukupnim rezultatom dobija dva komadića čokolade/slatkiša od druge osobe.
Ponovite ovaj postupak 7-8 puta.
Ako učesnik ostane bez slatkiša, ispada iz igre i treba se pomaknuti u ugao sobe.
Ako učesnici imaju minus ukupni rezultat u svom cvijetu, automatski ispadaju iz igre i moraju se pomaknuti u ugao i gledati.

Na kraju aktivnosti, voditelj traži od učesnika da prebroje koliko su slatkiša (bodova) završili u svojim vrećicama i da se poredaju u liniju od najvećeg do najmanjeg broja (osim učesnika koji su izašli iz igre; oni trebaju ostati u svom uglu). Svako treba ukratko predstaviti svoj lik. Aktivnost se završava diskusijom nakon aktivnosti.

Savjeti za voditelja: Za muzičku pozadinu tokom aktivnosti u parovima preporučuje se odabir pjesme s relevantnom društvenom porukom koja može inspirisati ljude da budu empatični i otvorenog uma (npr. „Imagine“ od Johna Lennona ili „Where Is the Love“ od Black Eyed Peas).

Nakon prva 2-3 kruga u aktivnosti u parovima, možete reći učesnicima da mogu zamijeniti kartice i pročitati ulogu svog partnera ako žele, kako bi izbjegli ponavljanje.

Napomene o sistemu ponderiranja bodova „privilegija“ naspram „nedostataka“:
Šetnja rodnog jaza koristi sistem ponderiranja kako bi ilustrovala kako specifična iskustva ili društvene okolnosti povezane sa rodom mogu stvoriti veće barijere ili privilegije od drugih, proces koji je unaprijed određen i donekle ograničen u rezoluciji (maks. 3 boda, min. 1 bod).

Razlog za ovaj ograničeni raspon je čisto praktičan: ako bismo imali skalu od -10 do +10, postojala bi veća vjerovatnoća da će mnogi ljudi imati negativne ukupne rezultate i da će od početka biti van igre. Također, učesnici sa prilično privilegovanim karticama uloga mogli bi početi sa 60, 70 ili 90 slatkiša, što je logistički nemoguće.

Međutim, ovaj ograničeni sistem ponderiranja može dovesti do pogrešnih tumačenja, gdje se određena iskustva doživljavaju kao „gora“ od drugih, ne uspijevajući uhvatiti nijansiranu i subjektivnu prirodu ovih problema. Ključni problem sa sistemom vaganja je taj što on implicira hijerarhiju ugnjetavanja, gdje se, na primjer, strah od hodanja kući sam noću smatra „gorim“ od osuđivanja kada se pokazuje ranjivost.

U slučaju da se postave takvi prigovori ili pitanja, obavezno potvrdite zabrinutost učesnika i budite otvoreni o nedostacima dizajna ove aktivnosti; objasnite poteškoću u pokušaju da se uhvate nijanse ovih iskustava na ograničenoj numeričkoj skali. Svaki pokušaj kvantifikacije „ozbiljnosti“ različitih oblika privilegija i ugnjetavanja je inherentno subjektivan i sklon pristranosti. Ono što se jednoj osobi može činiti kao duboko marginalizirajuće iskustvo, druga osoba može drugačije percipirati, na osnovu vlastitog referentnog okvira, životne stvarnosti i koegzistencije drugih marginalizirajućih faktora.

U slučaju da osjetite potrebu za tim, možete pozvati učesnike da daju vlastiti sistem ocjenjivanja pitanja kao početak za otvorenu diskusiju o različitim faktorima koje smatraju najsnažnijim u smislu privilegija i marginalizacije. Ovo bi podstaklo dublje angažovanje i kritičko promišljanje, ali bi također istaklo raznolikost perspektiva i subjektivnu prirodu ovih procjena.

Pitanja za diskusiju (debriefing):

Emotivacijska refleksija
Kako ste se osjećali u svojoj ulozi?
Jeste li se osjećali sigurno, samouvjereno ili ograničeno/isključeno na bilo koji način? Koji su trenuci stvorili te osjećaje?

Razumijevanje iskustva – povezivanje simbola sa stvarnim životom

Da li je aktivnost po vašem mišljenju odražavala stvarni život? Kako? Koje ste simbole prepoznali?

Šta je simboliziralo „dijeljenje slatkiša“ iz vanjskog izvora nakon što ste završili svoje cvijeće? Šta je simbolizirala transakcija slatkiša u parovima?

Neki ljudi su morali izaći iz igre i premjestiti se u ugao. Koju situaciju simbolizira ovaj ugao?

(Za one kojima su ponestali slatkiši i premjestili se u ugao) Jeste li se osjećali „stigmatizirano“?

Svijest o rodno zasnovanim iskustvima

Koje su se vrste prepreka ili prednosti pojavile za vaš lik na osnovu rodnih očekivanja?

Kako je rod utjecao na slobodu, sigurnost ili prilike u životu vašeg lika?

Povezanost sa stvarnim životom

Koja su pitanja odražavala stvarne probleme koje ste vidjeli ili iskusili u svakodnevnom životu? Na koje načine rodni stereotipi ili društvene norme i dalje utječu na svakodnevne izbore i prilike?

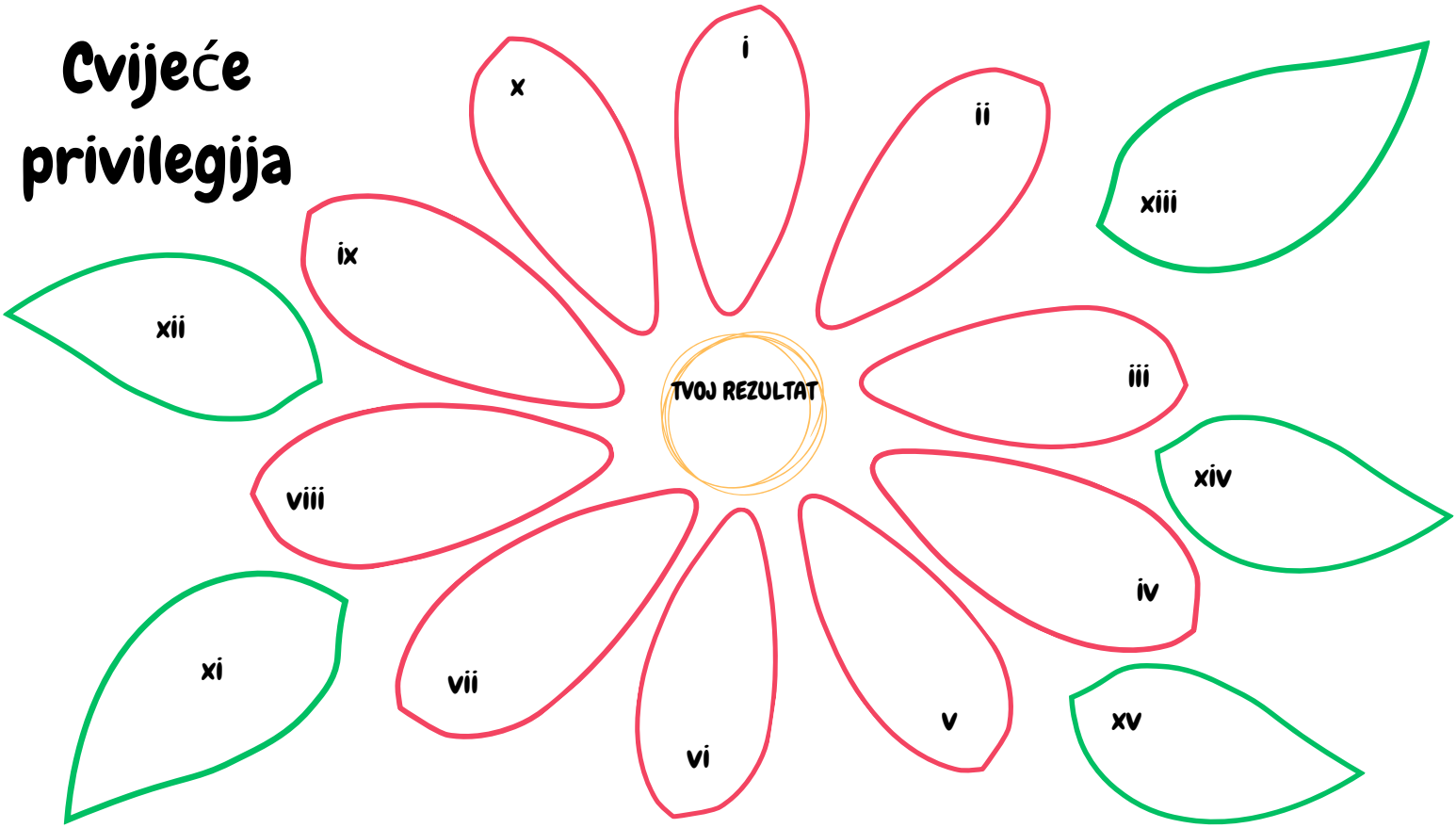
Koje privilegije bi mogle proći nezapaženo kod ljudi određenog spola?

Koje promjene biste mogli napraviti u svom svakodnevnom ponašanju, komunikaciji ili donošenju odluka kako biste promovirali rodnu ravnopravnost?

Izvor: Razvio KulturLife u kontekstu projekta SHINE.

Radni list

Cvijeće privilegija

Karte uloga

1. Vi ste 28-godišnji novinar koji radi za nacionalne novine. Volite svoj posao, ali često primate online poruke u kojima se komentira vaš izgled umjesto vašeg rada. Kada prisustvujete večernjim događajima, kolege vam predlažu da ne biste trebali "ići sami". Sanjate o tome da postanete glavni urednik, ali vas već pitaju kada planirate da se "skrasite".
2. Vi ste 35-godišnja medicinska sestra i majka dvoje djece. Vaš posao vam daje svrhu, a bolnički tim vam je kao druga porodica. Ipak, kod kuće svi pretpostavljaju da ćete se vi baviti kuhanjem, čišćenjem i školskim obavezama. Zahvalna ste na svojim stalnim prihodima i podržavajućem suprugu, ali iscrpljenost je postala vaša normalna pojava.
3. Vi ste 64-godišnji penzionisani fabrički radnik. Posjedujete svoj dom i imate odane prijatelje s posla. Ipak, bez svog radnog identiteta, osjećate se izgubljeno. Rijetko govorite o usamljenosti... Lakše je reći da je sve u redu.
4. Imate 28 godina i stalno ste na turneji. Imate sve veću bazu obožavatelja i članova benda koji vas podržavaju. Ipak, nekim mjestima nedostaju rodno neutralni prostori. Napredujete na sceni, ali se osjećate nesigurno u nekim dijelovima iza pozornice.
5. Imate 24 godine i radite kao odgajateljica u ranom djetinjstvu. Volite raditi s djecom, ali roditelji ponekad oklijevaju ostaviti svoju malu djecu s vama. Možete mirno podnijeti plač i haos, ali ste bolno svjesni pogleda ispod oka. Imate kolegice koje vas podržavaju, ali to što ste "jedini muškarac" vas tjera da stalno dokazujete da ste sigurni, a ne sumnjičavi.
6. Vi ste 58-godišnja nastavnica. Vaši učenici vas obožavaju i poštuju vas zbog vaše duge karijere. Ipak, unapređenje na mjesto direktora pripalo je vašem mnogo mlađem muškom kolegi. Izgradili ste jaka prijateljstva i finansijski ste stabilni, ali se osjećate nevidljivo kada se razgovori okrenu "novim talentima".
7. Vi ste 25-godišnja građevinska inženjerka koja tek započinje svoju karijeru. Jedina ste žena na gradilištu, a neke kolege vas još uvijek u šali zovu "princeza". Na vašoj prvoj procjeni učinka, pitali su vas kada planirate "osnovati porodicu". Strastveno se bavite svojom oblašću, imate podršku mentora i odlučni ste da ostanete, ali osjećate da vas stalno promatraju zbog grešaka koje vaše kolege slobodno prave.

8. Imate 39 godina i radite kao prodavač, nedavno ste se razišli. Obožavate svoje dvoje djece, ali vaš bivši partner je podnio zahtjev za samostalno skrbništvo, tvrdeći da ste previše fokusirani na posao. Nikada niste propustili vikend s njima, ali se čini da je sudski proces protiv vas. Zarađujete stalan prihod i posjedujete svoj dom, ali učite koliko je očinstvo krhko kada većina smatra da brigu o djeci prvenstveno pripada majkama.
9. Imaš 19 godina i živiš u malom ruralnom gradu, a ne binarna si osoba. Nakon što si se prošle godine autovala, tvoji roditelji pokušavaju da te podrže, ali ti često govore da je bolje "ne pričati o tome" i da se pokušaš oblačiti u skladu sa svojim dodijeljenim spolom. Online prostori ti pružaju utjehu i povezanost, ali svakodnevni život se i dalje čini kao hodanje po ljuskama jaja. Žudiš da odeš studirati negdje daleko... u veliki grad gdje jednostavno možeš biti svoj.
10. Vi ste 37-godišnja menadžerica projekata, nedavno ste se razišli nakon osam godina braka, jer su problemi s ljutnjom vašeg bivšeg muža postali još nepredvidljiviji. Međutim, on ima problema s prihvaćanjem prekida i još uvijek se pojavljuje u blizini vaše kuće „samo da razgovaramo“. Počeli ste koristiti druge rute za dolazak na posao i izbjegavate objavljivati svoju lokaciju na internetu. Imate stabilan prihod i prijatelje koji vas podržavaju, ali strah od praćenja vas nikada u potpunosti ne napušta. Noću držite telefon napunjenim, a zavjese zatvorene.
11. Vi ste 44-godišnji učitelj koji se bori s depresijom. Nikome niste rekli - čak ni svojoj supruzi - jer se bojite da ćete biti doživljeni kao krhki. Održavate vedru fasadu i vaši učenici vas obožavaju, ali energija potrebna za pretvaranje polako nestaje. San vam je težak, a čak i mali zadaci se u posljednje vrijeme čine teškim. Razmišljali ste o posjeti terapeutu, ali priznanje da vam je potrebna pomoć osjeća se kao još veći neuspjeh.
12. Vi ste 45-godišnji arhitekta koji vodi uspješnu firmu. Stekli ste nagrade i povjerenje klijenata, ali na sastancima vas muškarci i dalje prekidaju usred rečenice. Mlađe kolege vas nazivaju "inspirativnom", ali primjećujete da ponavljaju vaše ideje i dobijaju zasluge. Imate status, bogatstvo i iskustvo, ali morate stalno nametati autoritet koji bi već trebao biti pretpostavljen.
13. Imate 41 godinu i vi ste umjetnik. Oduvijek ste imali blage manire i prirodno visok glas, što ponekad izaziva zadirkujuće komentare poznanika. Izgradili ste solidnu reputaciju u lokalnim galerijama i možete udobno živjeti od svoje umjetnosti. Ipak, ljudi vas nazivaju "osjetljivim" kao da je to uvreda. Cijeniš emocionalnu otvorenost, ali neki prijatelji zbog toga dovode u pitanje tvoju muževnost.

14. Imate 26 godina, influenserka ste i fitnes instruktorka. Volite promovirati zdravlje, ali vas internetska opsesija savršenstvom izjeda. Komentari svakodnevno analiziraju vaše tijelo. Znate da vam online uspjeh daje financijsku slobodu i vidljivost, ali također veže vaše samopouzdanje za lajkove i filtere. Depilirate se voskom, tonirate i polirate, čak i kada ste iscrpljeni, jer se „prirodno“ ne prodaje.
15. Imate 39 godina, marketinški ste stručnjak i ponosni otac. Tražili ste skraćeno radno vrijeme kako biste provodili više vremena sa svojim novorođenčetom, ali vaš šef je to nazvao "samoubistvom karijere". Obožavate svoju porodicu i želite biti prisutni, ali se osjećate osuđeno jer niste "hranitelji". Imate finansijsku stabilnost, ali vas šale vaših kolega o "čuvanju vlastitog djeteta" nerviraju više nego što želite priznati.
16. Imate 29 godina i radite kao slobodni fotograf, imate mali kadar i veliku torbu za fotoaparat koja se ponekad čini težom od vas samih. Napredujete u istraživanju urbanih područja, često izlazite do kasno u noć i snimate gradska svjetla. Naučili ste nositi ključeve kao oružje i slati svoju lokaciju prijateljima prije snimanja. Volite svoju nezavisnost i kreativnu slobodu, ali svaki korak u mraku vam se čini proračunatim. Sigurnost je privilegija koju nemate u potpunosti.
17. Ti si 41-godišnja transrodna žena koja radi kao grafička dizajnerica u gradu srednje veličine. Živiš otvoreno već 4 godine i konačno se osjećaš ugodno u svojoj koži. Tvoje kolege te uglavnom podržavaju, ali i dalje se napneš svaki put kada se neko novi pridruži timu - nesigurna kako će reagovati kada te prvi put vide ili kada shvate da si transrodna. Svakodnevne rutine i dalje mogu biti komplicirane: odabir toaleta, ažuriranje dokumenata na kojima je navedeno tvoje staro ime ili suočavanje s pogledima kada tvoja lična karta ne odgovara tvom izgledu.
18. Petnaestogodišnja si srednjoškolka. Svaki put kada ideš u toalet sakrivaš uložak u rukavu jer se tvoje kolegice iz razreda kikoću "ženskim stvarima". Jednom je dječak pronašao uložak u zajedničkoj klupi i mahao njime, smijući se. Od tada si počela bježati s časova fizičkog tokom menstruacije, pretvarajući se da si prehlađena. Voljela bi da nastavnici pričaju o menstruaciji bez šaputanja.
19. Ti si 20-godišnja nebinarna osoba. Dobivaš menstruaciju svaki mjesec i to je emocionalno najteža sedmica. Grčevi su bolni, ali ono što te više boli je osjećaj da tvoje tijelo izdaje tvoj identitet. Izbjegavaš kupovinu menstrualnih proizvoda u prodavnici jer ne želiš da te blagajnica nazove "gospođicom". Želiš da te nešto tako normalno kao što je krvarenje ne čini tako stranom u vlastitoj koži.

20. Vi ste 67-godišnja majka troje odrasle djece koja su sada sretni i uspješni odrasli ljudi. Decenijama ste upravljali domom, organizirali školske događaje i tiho uređivali članke svog supruga kasno noću dok ste odgajali djecu. Postao je cijenjeni novinar, poznat na nacionalnom nivou i cijenjen zbog svojih uvida i predanosti. Na okupljanjima ljudi i dalje hvale njegovu „briljantnu karijeru“ i komentiraju kako ste „sretni!“ što imate tako uspješnog supruga. Ponosno se smiješite, ali ne možete a da ne primijetite koliko su lako njegova postignuća postala naslijeđe, dok su vaša samo pozadinska priča.
21. Vi ste 31-godišnja žena koja posjećuje doktora zbog jakih menstrualnih bolova. On se nasmiješi i kaže: „To je normalno, draga. Mnoge žene jednostavno moraju živjeti s tim.“ Vi klimate glavom, iako jedva stojite uspravno. Oduvijek ste vjerovali doktorima i slijedili svaku preporuku, ali iz klinike izlazite s osjećajem da ste odbačeni i neviđeni.
22. Vi ste 56-godišnja žena koja radi u oglašavanju. Vaša kreativnost je oštra kao i uvijek, ali vas mlađi klijenti u posljednje vrijeme počinju zvati „gospođo“. Primjećujete da se vaše muške kolege istih godina opisuju kao „iskusne“ i „ugledne“, dok vas zovu „slatka“ ili „dobro očuvana“. I dalje volite svoj posao i mentorirate mlađe žene, ali ste ponovo počeli farbati kosu, ne zbog taštine, već zbog kredibiliteta. Govorite sebi da je to samo dio posla, ali duboko u sebi znate da godine imaju rod.
23. Vi ste 23-godišnji diplomirani student koji je oduvijek sanjao da postane mehaničar. Vaš otac, ponosan, ali tradicionalan, molio vas je da "izaberete nešto čistije". Konačno ste se upisali na automobilski program, gdje nastavnici i dalje predstavljaju razred sa "gospodo". Tokom razgovora za posao, menadžeri vas pitaju da li ste "dovoljno jaki za posao" i komentarišu da bi se "kupci mogli osjećati neugodno". Dobri ste u svom poslu i volite rješavati probleme rukama, ali se pitate koliko će vremena proći prije nego što vaše vještine progovore glasnije od vašeg spola.
24. Ti si 21-godišnji student koji nikada nije imao ozbiljnu vezu. Tvoji prijatelji se šale da si "previše ljubazan" i da bi trebao biti "muško". Voliš razgovarati sa ženama, ali brineš da te vide kao bezopasnog, a ne privlačnog. Kada odbijaš razgovore u svlačionici, ljudi te nazivaju naivnim. Znaš da je poštovanje važnije od reputacije, ali si umoran od dokazivanja da pristojnost nije slabost.
25. Imate 42 godine i napustili ste posao u korporaciji kako biste postali kuhar. Kuhanje vam je oduvijek bilo radost, ali vaše bivše kolege to tretiraju kao krizu srednjih godina. Zarađujete manje novca, ali konačno dobro spavate noću. Na porodičnim okupljanjima, rođaci vas pitaju da li "uzimate pauzu" prije nego što se vratite pravoj karijeri. Kada ljudima kažete da ste sada sretniji, oni uljudno klimaju glavom, ali možete vidjeti da im je uglavnom žao zbog vas.

15. Sitne navike

Ciljane vještine i koncepti	• Kritičko razmišljanje • Promjena ponašanja • Stvaranje navika • Samorefleksija
Ciljevi	• Uvođenje metode Tiny Habits kao alata za promjenu ponašanja • Olakšavanje razmišljanja o rutinama i motivaciji • Razvoj personaliziranih tiny navika za kritičko razmišljanje • Podizanje svijesti o privatnosti online i offline
Potrebni materijali	Flipčartovi, markeri, ljepljivi papirići ili kartice za indeksiranje Pripremljen online dokument u koji sve grupe mogu kopirati i zalijepiti/napisati svoj konačni set malih navika
Alati, izvori	Štampani šabloni za navike (opciono)
Trajanje	3 sata
Broj učesnika	Flexible; recommended minimum 4 participants, 1 facilitator per 10–15 participants; young people aged 16+
Radni listovi	Predložak za male navike

Opis

Ova metoda uranja učesnike u principe Tiny Habits-a i njihovu sposobnost da pokrenu individualne i kolektivne promjene. Sesija napreduje od shvatanja formiranja navika i motivacije do praktične primjene, a zatim do razmišljanja o tome kako manja, namjerna ponašanja mogu generirati širu kulturnu transformaciju - posebno u oblasti privatnosti, poštovanja i sigurnosti podataka.

Pristup vodi učesnike da povežu lične akcije sa blagostanjem zajednice i da namjerno kreiraju održive navike koje podstiču sigurnija i poštovanija digitalna i fizička okruženja.

Facilitatori se podstiču da se upoznaju sa osnovnim konceptom Tiny Habits-a B.J Fogga, tj. putem njegovog TED govora.

Faza 1: Uvod u male navike (60 minuta)
Voditelj započinje predstavljanjem ciljeva i strukture sesije. Učesnici se obavještavaju da će istražiti kako male, dosljedne akcije – male navike – mogu utjecati i na lične rutine i na kolektivnu kulturu.

Razumijevanje motivacije, rutina i navika (30 minuta)

- Input (10 minuta): Voditelj definira pojmove motivacija, rutine i navike, pojašnjavajući njihove razlike.
- Plenarna diskusija (10 minuta): Učesnici dijele primjere dobrih i loših navika, identificirajući što neke navike čini lakšim za održavanje i dijele savjete kako to učiniti.
- Input (10 minuta): Uvod u koncept malih navika (razvio BJ Fogg). Voditelj objašnjava kako male, dobro utemeljene akcije mogu prerasti u značajnu promjenu ponašanja.

Razvijanje ličnih malih navika (30 minuta)
Glavni cilj ovog bloka je upoznati učesnike s vokabularom i strukturom malih navika, omogućavajući im da iskuse i stvaranje i evaluaciju jednostavnih promjena ponašanja.

Individualni rad (15 minuta): Učesnici osmišljavaju pet ili više malih navika za svoj lični kontekst, koristeći formulu „Nakon što [pokrenem], [pokrenut ću novo ponašanje] i proslaviti [pozitivnim pojačanjem].“

Dijeljenje u grupi i povratne informacije (15 minuta): Facilitator raspoređuje učesnike u grupe od 2-4 osobe. Učesnici predstavljaju svoje navike u ovim malim grupama i daju povratne informacije koristeći tri kriterija za evaluaciju:

- Koliko je lako izvesti svaku naviku? (Stoj na rukama dok perete zube koncem možda nije uvijek izvodljivo)
- Da li se komponente prirodno povezuju? (Kombinovanje ponašanja koja se mogu izvoditi u istoj prostoriji bio bi početak)
- Da li bi drugi bili motivisani da usvoje ovu naviku? (Da li se ova navika odnosi na opštu potrebu ili nešto vrlo lično za osobu koja ju je razvila?)

Savjet za facilitatora: Potaknite učesnike da navedu svoje okidače i proslave kako bi svaka navika bila konkretnija i trajnija.

Pauza (5-10 minuta)

Faza 2: Refleksija: Od individualne do kolektivne akcije (45 minuta)
Ova faza metode pomaže učesnicima da pređu sa individualnog fokusa na razmišljanje usmjereno na zajednicu. Također produbljuje njihovo razumijevanje poštovanja, pristanka i digitalne etike, pripremajući ih za kreativni grupni rad koji slijedi.

Facilitator uvodi drugi dio objašnjavajući da se Tiny Habits također može baviti složenim društvenim i etičkim izazovima. Učesnici se pozivaju da razmisle o tome kako male akcije mogu doprinijeti kolektivnoj dobrobiti.

Učesnici se vraćaju u grupe u kojima su radili prije pauze. Alternativno, u ovom trenutku se mogu formirati ili dodijeliti nove grupe.

Grupni rad (20 minuta): Grupe istražuju kako Tiny Habits mogu riješiti probleme kao što su:

- Privatnost na mreži i van mreže
- Sigurnost podataka i digitalne granice
- Poštovanje i sigurni prostori za druge
- Tračevi i etička komunikacija
- (mogu se koristiti/dodati i druge, srodne teme)

Plenarna diskusija (10 minuta): Grupe dijele svoja razmišljanja i identificiraju ključne uvide u moć i ograničenja Tiny Habitsa u rješavanju širih izazova, kao i svoje nalaze o izvodljivosti Tiny Habitsa za svaku temu.

Uvod i diskusija (15 minuta): Facilitator predstavlja ideju preoblikovanja Tiny Habits-a u kolektivnu akciju. Učesnici se podstiču da formulišu navike usmjerene na zajednicu koristeći prilagođenu strukturu:
„Nakon X, uradiću Y i proslaviti sa Z,“
gdje je Y akcija usmjerena na zajednicu.

Primjer:
„Nakon što se slikam sa prijateljima, tražiću njihovu dozvolu prije objavljivanja, dodati napomenu: 'Svi uključeni su dali dozvolu da podijele ovu sliku' uz objavu i proslaviti davanjem petice prijateljima.“

Pauza (10 minuta)

Faza 3 – Razvijanje malih navika sigurnosti i zajednice (60 minuta)
Učesnici se vraćaju u grupe u kojima su radili prije pauze. Alternativno, u ovom trenutku se mogu formirati ili dodijeliti nove grupe.

Grupna brainstorming (15 minuta): Grupe identificiraju načine za poboljšanje privatnosti, poštovanja i sigurnosti kroz Male navike. Podstiču se da uoče potencijalne prepreke, ciljne publike (npr. šira javnost, specifične grupe zainteresovanih strana) i prilike za promjenu.

Razvoj navika (15–20 minuta): Koristeći rezultate brainstorminga, grupe dizajniraju nove Male navike kako bi podstakle digitalnu sigurnost i poštovanje.

Prezentacije i povratne informacije (15 minuta): Svaka grupa predstavlja svoje predložene navike plenarnoj grupi. Facilitator vodi konstruktivne povratne informacije, naglašavajući jasnoću, izvodljivost i relevantnost za zajednicu.

Prikupljanje i završna refleksija (preostalo vrijeme): Sve razvijene navike se prikupljaju u zajednički dokument dostupan učesnicima i organizatorima. Svaki učesnik zatim bira jednu naviku koju će lično posvetiti praktikovanju tokom sljedeće sedmice.

Ova posljednja faza transformiše kolektivne uvide u opipljive rezultate. Posvećivanjem se jednoj maloj navici, učesnici povezuju svoj lični rast sa širim temama poštovanja, privatnosti i digitalne odgovornosti. Zajednički dokument služi i kao zapis i kao budući resurs za kontinuirani angažman.

Facilitator završava sesiju:

- Povezivanjem ove vježbe sa širim temama događaja kao što su dobrobit, inkluzija i odgovorno digitalno ponašanje.
- Ističući kako male, dosljedne akcije mogu prerasti u kulturne promjene.
- Ohrabrujući učesnike da podijele napredak ili razmišljanja o svojim odabranim navikama u budućim sesijama.

Pitanja za diskusiju (debriefing):

- Šta vas je iznenadilo u vezi s vašim vlastitim navikama? Šta je bilo lako ili teško u stvaranju vlastitih malih navika?
- Kako male akcije mogu dovesti do značajnih promjena?
- Kako možemo vidjeti/mjeriti utjecaj pojedinačnih akcija na zajednicu?
- Koja su ograničenja ove metode u vašem ličnom kontekstu ili za ciljeve koji su vam važni?

Izvor: Razvio KulturLife u kontekstu projekta SHINE. Originalni koncept malih navika razvio je B.J Fogg.

Radni list

Predložak za sitne navike

Nakon što sam _____, ja _____ i slavim _____.
[okidač] [novo ponašanje] [pozitiv pojačanje]

Definicije i primjeri:

Motivacija
Motivacija je proces koji pokreće, vodi i održava ciljno orijentirana ponašanja.

Primjer: Želim organizirati događaj jer volim razgovarati s ljudima o stvarima koje me zanimaju.

Rutina
Rutina je niz ponašanja koja se često ponavljaju.

Primjer: Prije dana rada od kuće i petkom, nosim svoju sportsku torbu na posao i idem u fitness studio nakon posla.

Navika
Navika je impuls da se neko ponašanje izvrši uz malo ili nimalo svjesnog razmišljanja.

Primjer: Kada se vratim kući s posla, sjednem za svoj stol, uključim radio i naslikam sliku.

16. PONOVNA UPOTREBA – Pametnije s otpadom

Ciljane vještine i koncepti	• Kritičko razmišljanje • Kreativna ponovna upotreba resursa • Ekološka pismenost • Razvijanje ekološke empatije i odgovornosti
Ciljevi	• Razumijevanje procesa recikliranja i utjecaja tekstilne industrije • Podići svijest o važnosti recikliranja i održivog pristupa otpadu • Upoznati učesnike s četiri osnovne kategorije otpada (recikliranje, ponovna upotreba, kompostiranje, nereciklirajući otpad) • Istražiti negativne utjecaje tekstilne industrije na okoliš • Podsticati kreativno razmišljanje kroz zadatke recikliranja • Razviti praktične vještine za svakodnevne ekološke akcije
Potrebni materijali	Korpa s raznim predmetima/Fotografije različitih predmeta u PowerPoint prezentaciji (četkica za zube, stara majica, konzerva, plastična vrećica, banana, novine, vlažne maramice…) Projektor ili tablet za prikazivanje kratkog videa o zagađenju tekstilom i prezentaciji
Alati, izvori	Priručnici za recikliranje (lokalni/nacionalni vodiči specifični za svaku zemlju) ili smjernice za recikliranje od nacionalnih službi za upravljanje otpadom itd.) Weghmann, V. (februar 2023.). Upravljanje otpadom u Evropi. EPSU. Chang, A. (1. januar 2025.). Životni ciklus majice [Video]. YouTube. Štampani eko kviz
Trajanje	60 minuta
Broj učesnika	15-30 osoba, starosti 16+
Radni list	Eko Kviz

Opis

Priprema trenera: zamolite učesnike da donesu jedan mali predmet iz otpada (npr. plastični omot, staru čarapu, koru od banane itd.)

Struktura aktivnosti (60 minuta)
Dio 1 - Razbijanje leda: „Šta je moj otpad?“ (10–15 minuta)
Učesnici razmjenjuju predmete i pokušavaju pogoditi kojoj kategoriji predmet pripada:
Reciklabilno, Višekratno upotrebljivo, Kompostabilno ili Nereciklabilno.

Učesnici moraju postavljati jedni drugima pitanja i sarađivati s drugima kako bi pronašli najbolje podudaranje. Zatim, voditelj završava objašnjavajući zašto je neke predmete teško klasifikovati.

Drugi dio – Eko kviz (10 – 15 minuta)
U malim grupama, učesnici procjenjuju vrijeme razgradnje 5-6 odabranih predmeta. Trener dijeli tačne odgovore i vodi kratku refleksiju.

Savjet za voditelje: Postavite učesnicima pitanja kao što su: Šta vas je iznenadilo? Kako ovo mijenja vaše razmišljanje? Zašto neki predmeti ostaju u prirodi stotinama godina? Kako ovo mijenja vaš stav prema svakodnevnim navikama?

Facilitator prikazuje učesnicima kratki film „Život jedne majice“.

Dio 3 – Kreativni mini – Izazov: Drugi život (25 – 30 minuta)
Svaki tim bira jedan predmet (po mogućnosti tekstilni) i ima zadatak da osmisli praktičan i održiv način za njegovu ponovnu upotrebu.

Trebali bi predstaviti ideju sa:
- Kratkom pričom o novom životu predmeta
- Sloganom
- Jednostavnim vizualnim prikazom (crtež ili skica)

Savjetima za facilitatore: Fokusirajte se na funkcionalnost, smanjenje otpada i utjecaj.

Rekapitulacija ishoda učenja (2-3 minute)
Trener sažima ključne zaključke:
- Svi proizvodimo otpad - ali možemo i stvoriti promjenu.
- Kreativnost i svijest su alati za održivost.
- Male akcije su važne!

Pitanja za diskusiju (debriefing):

- Koje informacije su vas danas najviše iznenadile?
- Da li sada drugačije gledate na stvari koje bacate?
- Kako možete primijeniti ono što ste danas naučili u svakodnevnom životu?
- Šta vas je motivisalo da učestvujete u stvaranju novog predmeta?
- Možete li zamisliti da nekome pravite poklon koristeći recikliranje?
- Šta vas je iznenadilo? Kako ovo mijenja vaše razmišljanje? Zašto neki predmeti ostaju u prirodi stotinama godina? Kako ovo mijenja vaš stav prema svakodnevnim navikama?

Izvor: Razvio UGNV u kontekstu SHINE projekta.

Radni list

Eko Kviz

1. Karton u boji! Vrijeme raspadanja: _____ godina
2. Plastične čaše za jednokratnu upotrebu! Vrijeme raspadanja: _____ godina
3. Pelene za bebe za jednokratnu upotrebu! Vrijeme raspadanja: _____ godina
4. Gumene radne čizme! Vrijeme raspadanja: _____ godina
5. Pamučna majica! Vrijeme raspadanja: _____ godina
6. Vunena kapa! Vrijeme raspadanja: _____ godina
7. Običan papir! Vrijeme raspadanja: _____ godina
8. Smeđi karton! Vrijeme raspadanja: _____ godina
9. Aluminijska limenka! Vrijeme raspadanja: _____ godina
10. Japanke! Vrijeme raspadanja: _____ godina
11. Plastična kanisterka! Vrijeme raspadanja: _____ godina
12. Automobilske gume! Vrijeme raspadanja: _____ godina
13. Plastična slamka! Vrijeme raspadanja: _____ godina
14. Staklo! Vrijeme raspadanja: _____ godina
15. Plastični štapići! Vrijeme raspadanja: _____ godina
16. Plastična četkica za zube! Vrijeme raspadanja: _____ godina
17. Kožne cipele! Vrijeme raspadanja: _____ godina

Tačni odgovori:
1,13 godina
2,50 godina
3,200-500 godina
4,50-80 godina
5,2-5 mjeseci
6,1-5 godina
7,2-6 sedmica
8,2 mjeseca
9,80-250 godina
10. 50-80 godina
11. 400+ godina
12. 50-80 godina
13. 200+ godina
14. 1.000.000 ili nikad godina
15. 450+ godina
16. 500 godina
17. 25-40 godina

17. Eko semafor – eko kupac

Ciljane vještine i koncepti	• Samorefleksija i samosvijest • Kritičko i analitičko razmišljanje • Informirano donošenje odluka • Aktivno slušanje i komunikacija • Praktične vještine i rješavanje problema • Kolektivno učenje
Ciljevi	• Omogućiti mladima da kritički čitaju i razumiju deklaracije na hrani i drugim proizvodima. • Omogućiti vizualnu procjenu vlastitih navika korištenjem sistema boja. • Podići svijest o ekološkim i zdravstvenim utjecajima različitih proizvoda. • Stvoriti dinamično, zanimljivo i interaktivno okruženje za učenje o održivoj potrošnji. • Osnažiti mlade ljude da donose odgovorne i informirane potrošačke odluke.
Potrebni materijali	Papiri za flipchart, papiri A4 formata, olovke i markeri
Alati, izvori	Slajdovi prezentacije s informacijama o: Ekološkim certifikatima (EU Ecolabel, Fairtrade, Vegan, itd.), prilagođenim po državama Primjeri etiketa (originali, kopije ili izrezi) Preporučeni video: Sve što trebate znati o greenwashingu. (5. maj 2025.). YouTube. Sigurnosna kopija: Zaljubite se u EU Ecolabel – EN 1. (21. avgust 2023.). YouTube. Zaljubite se u EU Ecolabel – EN 2. (21. avgust 2023.). YouTube.
Trajanje	60 - 90 minuta
Broj učesnika	12 – 24 osobe, starosti od 15 do 30 godina
Radni list	Ekološki certifikati

Opis

Faza 1: Priprema (40 minuta)
Voditelj upoznaje učesnike s temom kroz kratku prezentaciju o tome šta predstavljaju etikete proizvoda i ekološki certifikati. Primjeri koji se mogu koristiti: **EU Ecolabel, Fairtrade, FSC, veganski, Cruelty-Free, organski itd**. (10 minuta). Nakon toga, voditelj pušta kratki video o greenwashingu i traži od učesnika da pojasne sljedeća pitanja (10 minuta):

- Šta vam prvo padne na pamet kada čujete riječ greenwashing?
- Jeste li ikada bili zavedeni marketinškim trikovima?
- Možete li se sjetiti nekog ličnog primjera?

Voditelj predstavlja nekoliko stvarnih primjera lokalnih proizvoda s etiketama (ili koristi štampane fotografije/kartice proizvoda). Učesnici rade u parovima ili malim grupama kako bi analizirali i razgovarali o etiketama. Učesnici dobijaju slike barkodova i pokušavaju identificirati zemlju porijekla. (10 minuta).

Savjeti za voditelje: Objasnite kako barkodovi mogu označavati zemlju porijekla proizvoda, npr. 385 = Hrvatska; 387 = Bosna i Hercegovina; 860 = Srbija; 400–440 = Njemačka. Pripremite najmanje 4–5 primjera proizvoda ili štampanih kartica iz lokalnih trgovina, s različitim etiketama i logotipima.

U sljedećih 10 minuta, voditelj traži od učesnika da individualno razmišljaju 2–3 minute, a zatim otvara kratku grupnu diskusiju:

- *Da li čitate etikete prije kupovine proizvoda?*
- *Ako piše „EKO“ ili „BIO“, da li nastavljate čitati ostatak etikete?*
- *Da li vjerujete u tačnost informacija na etiketi?*
- *Da li mislite da se etikete koriste samo kao marketinški trik?*

Faza 2: Igra eko semafora (30 minuta)
Učesnici su podijeljeni u timove, a svaki dobija set etiketa proizvoda ili pravo pakovanje proizvoda. Na osnovu specifičnih kriterija, zadatak je klasifikovati proizvode u sljedeće kategorije:

- **Crvena**: ekološki neprihvatljivo
- **Žuta**: prosječni proizvodi
- **Zelena**: ekološki prihvatljivo

Voditelj stoji ispred učesnika, simbolizirajući semafor. **Njihova desna ruka (desna strana) predstavlja crvenu i narandžastu zonu (neprihvatljivo/upitno), dok lijeva ruka (lijeva strana) predstavlja zelenu zonu (prihvatljivo).**

Timovi se postrojavaju jedan iza drugog, poput vozila na semaforu. Jedan po jedan, članovi tima prilaze facilitatoru, predstavljaju proizvod, ukratko objašnjavaju svoje razmišljanje i postavljaju ga na desnu ili lijevu stranu, ovisno o evaluaciji. Ako učesnici nisu sigurni u klasifikaciju, facilitator može pomoći nudeći dodatne činjenice, jer su već prethodno istražili materijale.

Kada svi timovi završe, učesnici ostaju podijeljeni na desnu i lijevu stranu, što vizualno postavlja temelj za nastavak grupne diskusije.

Kriteriji evaluacije za vođenje klasifikacije:

- Ambalaža (reciklirajuća, višekratna, plastična itd.)
- Porijeklo (lokalno/uvezeno)
- Certifikati i etikete
- Sastav proizvoda (štetni sastojci, šećeri, aditivi, veganski, organski)

Faza 3: Rješavanje problema (45 minuta)
Svaki tim crta problem vezan za ekološki osviješteno ponašanje potrošača. Primjeri izazova mogu uključivati:

- Prekomjerna upotreba plastike u ambalaži za hranu
- Nedostatak znanja o čitanju etiketa na proizvodima
- Djeca jedu nezdravu/prerađenu hranu u školi.
- Nedostatak zdravih ili lokalnih prehrambenih opcija u trgovinama

Timovi sarađuju kako bi razvili konkretno i realistično rješenje. Njihov plan treba da uključuje:

- Kolektivne akcije koje mogu pokrenuti (npr. kampanje, edukativne aktivnosti)
- Potencijalne saradnike ili podršku (škole, kompanije, lokalne zajednice)
- Procijenjeno vrijeme potrebno za implementaciju
- Dugoročnu održivost njihove ideje

Nakon brainstorming sesije, svaki tim predstavlja svoje rješenje u kratkom pregledu (5 minuta).

Pitanja za diskusiju:

- Šta vam je bilo najzanimljivije i šta ste novo naučili?
- Kojim proizvodima ćete od sada obraćati više pažnje (hrana, kozmetika, odjeća itd.)?
- Hoćete li u budućnosti pažljivije čitati etikete?
- Biste li odustali od kupovine ekološki štetnog proizvoda, čak i ako nije štetan za vaše zdravlje?
- Da li sada možete prepoznati ekološke etikete? Možete li navesti barem jednu?

Izvor: Razvio UGNV u kontekstu SHINE projekta.

Radni list

Ekološki certifikati

EU eko oznaka
Zvanična EU certifikacija
Proizvodi i usluge sa smanjenim uticajem na okolinu
Pokriva cijeli životni ciklus: proizvodnja → upotreba → odlaganje

Pravedna trgovina
Osigurava pravedne plate i etičke uslove rada
Podržava male poljoprivrednike i radnike
Promoviše održive poljoprivredne prakse

FSC – Vijeće za upravljanje šumama
Drvo, papir i šumski proizvodi iz odgovorno upravljanih šuma
Štiti biodiverzitet i lokalne zajednice
Sprječava ilegalnu sječu šuma

Veganska oznaka
Garantuje da nema životinjskih sastojaka ili nusproizvoda
Fokus na biljnim alternativama
Popularno u kozmetici, hrani i proizvodima za životni stil

Nije testirano na životinjama
Proizvod i sastojci nisu testirani na životinjama
Uobičajeno u kozmetici i proizvodima za domaćinstvo

Organska certifikacija
Hrana i poljoprivreda bez sintetičkih pesticida, gnojiva ili GMO-a
Promoviše zdravlje tla i biodiverzitet
EU organska oznaka + drugi nacionalni standardi

18. Ekološki otisak

Ciljane vještine i koncepti	• Ekološka pismenost • Kritičko razmišljanje • Samorefleksija • Održivo planiranje i djelovanje • Aktivno građanstvo
Ciljevi	• Podići svijest mladih o svakodnevnim navikama koje utiču na okolinu. • Identificirati mogućnosti za održivije ponašanje. • Podstaći konkretne lokalne akcije koje promovišu odgovornost prema okolišu.
Potrebni materijali	Flipchart, markeri u boji, papiri A4 formata
Alati, izvori	Štampani održivi bingo
Trajanje	60-90 minuta
Broj učesnika	15-30 osoba, starosti 16+
Radni list	Održivi bingo

Opis

Voditelj dijeli materijal za održivi bingo svakom učesniku i daje im 10 minuta da ga završe.

Nakon završetka zadatka, učesnici se trebaju okrenuti prema osobi pored sebe, identificirati sličnosti u svojim svakodnevnim zdravim navikama i označiti te sličnosti krugom (5 minuta). Nakon toga, svaki novoformirani par se pridružuje drugom paru i formiraju grupu od četiri člana.

Formirane grupe zatim identificiraju uobičajene dnevne navike i razmišljaju o svom svakodnevnom ponašanju. Kroz grupnu diskusiju (15 minuta), identificiraju obrasce koji doprinose većem ekološkom otisku i istražuju područja gdje je promjena moguća.

U sljedećem dijelu aktivnosti, grupe moraju kreirati projekat za ekološki prihvatljivu akciju u svojoj zajednici (30 minuta), a zatim ga predstaviti pred ostalim grupama (15 minuta).

Primjeri uključuju:

- Razmjena odjeće ili buvljak (prodaja ili zamjena polovne odjeće)
- Mini kampanja protiv bacanja hrane u restoranima (npr. doniranje ostataka hrane beskućnicima ili napuštenim životinjama)
- Mali dobrotvorni događaj (moguće kao dio buvljaka) za prikupljanje sredstava za sadnju drveća ili ozelenjavanje javnih površina
- Kampanja protiv plastične ambalaže, kao što je izrada višekratnih vrećica za kupovinu koje će zamijeniti plastične

Šivanje malih mrežastih vrećica za voće i povrće koje će zamijeniti jednokratne plastične vrećice za voće i povrće

Pitanja za diskusiju (briefing):

- Koje promjene su vam bile najlakše za napraviti?
- Koje su bile najteže?
- Šta vas je najviše iznenadilo u vezi s vašim vlastitim ponašanjem dok ste vodili dnevnik?
- Koje dugoročne promjene bi nam mogle pomoći da živimo održivije?
- Kako postajemo pokretači promjena u našim zajednicama?

Izvor: Razvio UGNV u kontekstu projekta SHINE.

Radni list

ODRŽIVI BINGO

Oboji svaku aktivnost dok je završavaš.
Pokloni sebi nagradu kada završiš ploču!

Moja nagrada: .....

Jedite voće ili povrće	Idi u šetnju	Završite 21-dnevni izazov	Isprobala sam novi zdravi recept	Pripremio/la sam doručak unaprijed
Vodite dosljedan dnevnik prehrane tokom jedne sedmice	Davali su ostatke hrane kako bi smanjili bacanje hrane	Uživajte u obroku bez ekrana	Odaberite međuobrok s visokim udjelom proteina i vlakana	Meditacija/Vježbanje
Preskoči desert	Posadi drvo	SLOBODAN PROSTOR	Pogledajte dokumentarac	Donirajte staru odjeću
Dajte u dobrotvorne svrhe	Slušajte podcast	Napravite plan obroka za sedmicu	Odvojeno sakupljajte smeće	Vježbajte jogu
Nemojte jesti šećer jedan dan	Reciklirajte	Uštedite energiju	Počastite se	Idi na planinarenje

Zaključak

Teme uključene u ovaj priručnik pokrivaju različite aspekte okvira građanskih kompetencija Evropske komisije. Grupisane su na način koji omogućava prenošenje znanja i vještina, stavova i vrijednosti koje su pojedincima potrebne da aktivno učestvuju u društvu kao odgovorni, informirani i angažovani građani. Radi se o razumijevanju društvenih problema, poštovanju prava drugih, donošenju odgovornih odluka i pozitivnom doprinosu demokratskom životu.

Priručnik za obuku osmišljen je kako bi osnažio edukatore, facilitatore i lidere zajednice alatima, strategijama i uvidima potrebnim za razvoj građanskih kompetencija u različitim okruženjima za učenje. Fokusirajući se na znanje, vještine, stavove i vrijednosti, priručnik ima za cilj da podstakne generaciju pojedinaca koji su informirani, odgovorni i aktivno angažovani u svojim zajednicama i demokratskom životu. Treneri koji koriste predložene metode, tehnike i igre u ovom priručniku imaju težak zadatak. Naime, odabrati one elemente uključene ovdje koji u najvećoj mjeri odgovaraju potrebama mladih ljudi koji žele da nauče životne vještine i postanu etični i angažovani članovi društva.

Kroz interaktivne aktivnosti, diskusije i scenarije iz stvarnog svijeta, ovaj priručnik nudi praktične i prilagodljive resurse koji potiču kritičko razmišljanje, sudjelovanje, empatiju i poštovanje različitosti. Podstiče učenike ne samo da razumiju svoja prava i odgovornosti, već i da prakticiraju aktivno građanstvo na smislene i konstruktivne načine. Stoga, mnogi od ovdje ponuđenih alata uključuju metode koje razvijaju vještine važne za svaku mladu osobu, lidera mišljenja i aktivistu – kritičko razmišljanje, kreativnost i rješavanje problema. Dok primjenjujete ove alate, imajte na umu da je izgradnja građanske kompetencije kontinuirani proces – onaj koji raste kroz dijalog, refleksiju i primjenu u stvarnom životu.

SHINE priručnik za obuku o građanskim kompetencijama

Ova publikacija je objavljena pod licencom Creative Commons
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/
Ova publikacija je dostupna za preuzimanje u otvorenom pristupu na
https://shine-europe.eu/